

Poštnina plačana v gotovosti

ZIVLJENJE IN SVET

1 9 L J U B L J A N A 3 2

Štev. 4.

24. julija 1932

Knjiga 12,

ZIVLJENJE IN SVET — Ilustrovana tedenska revija

Izhaja ob nedeljah in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.— polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—, mesečno Din 8.—, Posamezna številka Din 2.—.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA, trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA, mesečno 4 franke. ČESKOSLOVASKA, mesečno 6 kron.

AVSTRILIJA, mesečno 1 šiling. Amerika in ostalo inozemstvo letno 1½ dolarja. Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knaflijeva ul. 5. — ROKOPISI SE NACELNO NE VRACAJO.

Urednik: Ivan Podržaj. — Izdaja za konsorcij: Adolf Ribnikar. Za »Narodno tiskarno« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. Vsi v Ljubljani.

VSEBINA št. 4.: Dr. Fran Jesenko †. — Dr. Vlad. Travner: Maribor pred 400 leti (konec). — Anton Janežič: Veliki jubilej Nikole Tesle. — Mihajl Zoščenko-B. Zihlerl: Aristokratka. — Slavistične pripomnje. — Abel Bonnard, nesmrtnik. — Maks Liebermann. — Slike iz življenja in sveta. — Dr. Vlad. Travner: Vojvoda Reichstadski. — Siam, najmlajša ustavna država. — O grški ženski (konec). — Umetnica bede (Käthe Kollwitz). — Znamke pripovedujejo. — Japonska v sliki in besedi (nadaljevanje). — 500.000 let pred paradizem. — Vadi Halfa v Sudanu. — Šah. — Trinoški želodec. — Humor.

Trinoški želodec

Rimski patricij Menenij Agrippa ga je prvi spremenil v basen. Toda kaj je vedel Agrippa o želodcu? Saj vendar želodci v prvih slavnih letih starega Rima niso bili pravi želodci, temveč samo stroji za prebavljanje. Oni želodci niso imeli samostojnega življenja; niti najmanj takšnega, kakršnega živijo današnji samostojni želodci v boju zoper telo, v katero so zatvorjeni. Kaj oni želodci? Kaj so vedeli takrat? Oni želodci niso poznali radia, niti zdravilske kemije, niti letala, niti onega zakona, onega uničujočega sovraštva in ljubezni, v katerih skupno žive kisline in alkaliji. To so bili sirovi želodci, želodci tolkačev kamenja. Želodci preprostih borcev in preprostih žensk, ki si niti niso znale barvati lase. Ti želodci niso imeli živcev in niso poznali lirike.

Današnji želodec se začne pri veliki svetovni boli. Želodci, ki imajo same muhe, povzročajo bolečine v glavi in ne prenesejo niti življenja niti kislega zelja. Metafizični želodci s preobilico želodčne kisline, preveč realistični želodci z lastnimi nevrozami in lastnimi psihozami. Želodci, ki se dajo analizirati kot lepa ženska v grdem romanu. Želodci, ki so že polnoletni, pa še vedno otroški, in spet želodci, ki so še mladi, pa že ostareli. Koliko jih je danes in kako važni so v tem življenju! Ti nervozni, zgodaj osamosvojeni in na lastnem živeti želodci.

Dva človeka sta se ljubila, pa vendar nista mogla doseči končnega smotra. Zaman je ljubil moški žensko, ki je bila črnolasa, kajti njegov želodec se je upiral črnemu, ženska pa je z vsem bitjem in žitjem visela na prav tem moškem, ker je bil njen želodec hladen. Usodna pojava v škodo ljubezni! Bilo je brezupno. Njuna medsebojna ljubezen je bila brezmejna, toda kljub te-

mu se nista mogla ljubiti. Ko ju je objel obup do kraja, sta se poročila. Živela sta po dieti. In ko se je zdelo, da se jima (po želodcu obrača na bolje in so se v želodcu vzbudili pravi spolni nagoni, je žena možu ušla z godbenikom. Mož je ostal na cedilu; saj ni hotela, toda bilo je treba. Želodec jo je vlekel za godbenikom, ki je bil plemenite duše in zelo hladen človek in je nekoč odnesel še ženine dragulje v zastavljalnico.

Lakota vlada svet; želodec tega sploh ne ve. Današnji želodec ima vse drugačne skrbi. To so uporni, zelo izobraženi želodci, ki se rodijo izboljšani, s predsodki in raznimi podedovanimi lastnostmi, s kulturo, več tisočletij, z grehi in zmotami ter propadom prednikov; ti želodci so bridko užaljeni, če jih hočemo v današnjih časih kot nekdanj siliti na hlapčevska telesna dela. Ti želodci, ki so videli Karlove Vary in Vichy, so vsi trmasti in pripravljajo zarote v zvezi z jetri, žolčem in slepičem ter nočejo več služiti telesu, temveč zahtevajo obratno. Oči in usta zamažajo to ali ono, če tega ne dopusti želodec. N. pr. kdo bi si drznil popiti čašico piva ali vina, če ve, da želodec tega ne prenese? Če se kljub temu spozabi, se pojavi takoj mučna zgaga, nato pa pridejo še bolečine v glavi in še hujše revolucije, ki človeku preženejo zadnje veselje do življenja. Današnji želodec je trinog, prav tako kot ženska, obrok, fiksna ideja ali neutušljiva strast...

Prav je imel Nietzsche, ki je prorokoval skorajšnji propad in pomehkovanje vsega človeškega rodu. Zdaj se je že začelo... Največ moških ima ženske želodce. Najbolj

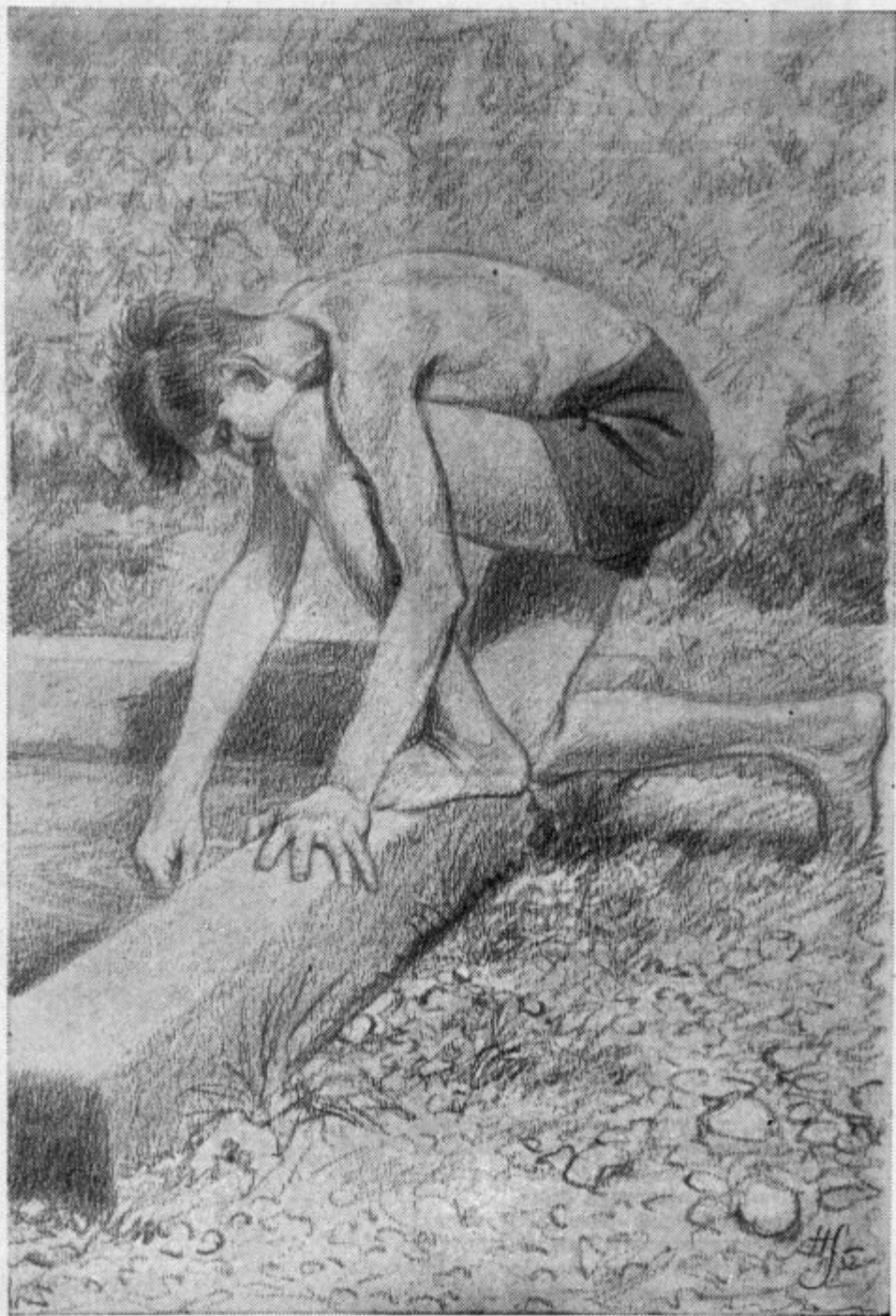
(Nadaljevanje na predzadnji strani).

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 4.

V LJUBLJANI, 24. JULIJA 1932.

KNJIGA 12.

H. SMREKAR: Kopala.

Dr. Fran Jesenko

Popolodne pred dnevom, ko je sporočil ljubljanski opoldanski dnevnik javnosti, da se je profesor botanike na slovenski univerzi dr. Fran Jesenko nad izvirom Savice sklonil v smrt, sem ga srečal na Aleksandrovi cesti. Spomnil sem

nost prirode ter jo ukanil v prid človeštva in v napredek znanosti.

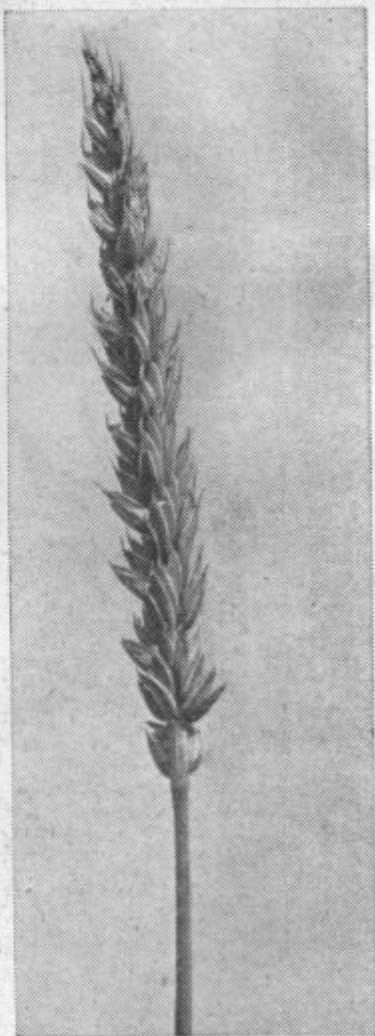
Dolga leta vztrajnega dela, polna samozatajevanj in truda, je posvetil proučevanju rastlinskih križancev, dokler ni 1909 »vzgojil« prvega klasa novega žita. Praktični ljudje bodo znali izkoristiti uspeh njegovega znanstvenega dela. Kar je zapisal pokojni učenjak v svoji razpravi o življenju in rasti drevesa: »Človek je pohlepen; gozdno drevo ga zanima v prvi vrsti radi tega, ker ga zase ugodno izrablja in mu je življenje drevesa le toliko mar, da spozna,

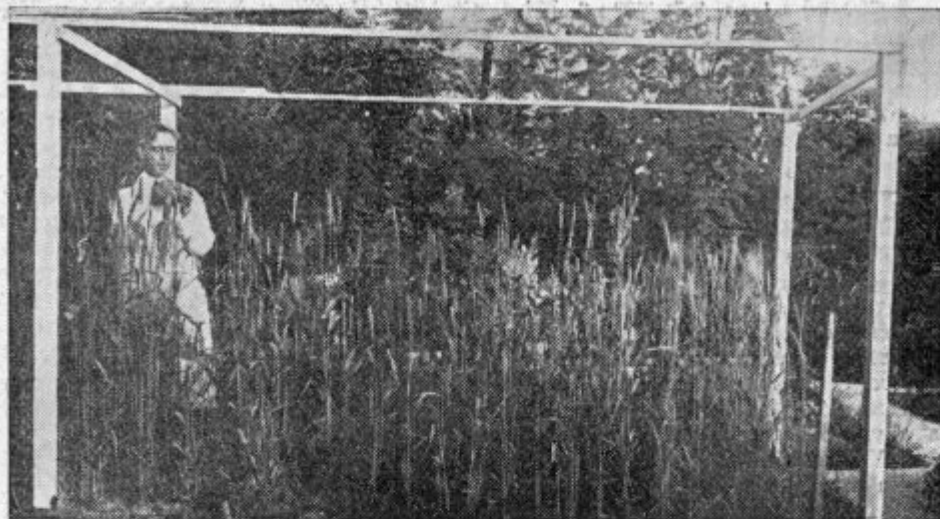
ga na obljubo, ki jo je dal čitateljem našega obzornika, da se bo pogovoril z njimi o gnojitvi nerodovitne zemlje, pa se je nasmehnil: »Zdaj so počitnice. Bom. Jeseni.« — »Ali lahko to naznanim čitateljem?« sem vprašal, da si še bolj zagotovim njegovo dragoceno sodelovanje. Pa je odvrnil: »Ni treba.«

Drugi dan je nesel svojim dijakom, ki jim je preskrbel v kraljestvu Zlatoroga primerne počitnice, težak nahrbtnik z darili, pa ga je spotoma omamila skrivnostna triglavska roža. Sklonil se je in padel v smrt. In tam na gredici Botaničnega vrta so klonili v žarkem julijskem soncu plodni križanci pšenice in rži — ponosni otroci njegovega duha.

Da, to je bil naš Jesenko. Slovenski učenjak-prirodoslovec. Stvoritelj novega žita. Znanstveni pomnoževalec kruha. Drzno je segel s svojim umom v skriv-

Križanec pšenice in rži

Prof. J. Jesenko med svojimi križanci pšenice in rži

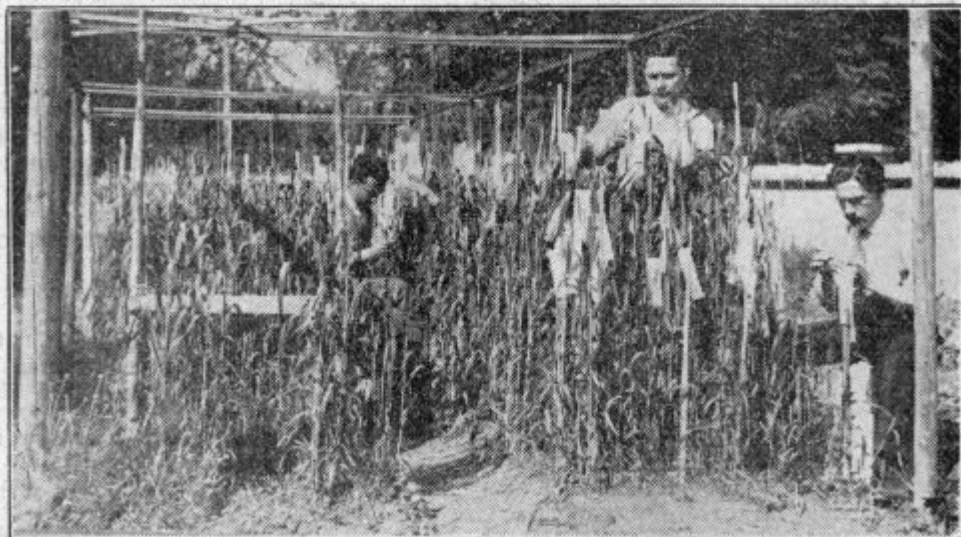
kaj mora napraviti, če hoče dobiti od drevesa čim več dobrega lesa.» (»Po šumarski razstavi« Zis knjiga 8, str. 338), to velja tudi in v še večji meri za žito.

Zdaj ga ni več med nami in ga ne bo, »ko bo sonce našlo prihodnjo spomlad zopet vse pripravljeno, da dela iz ogljikovega dioksida, iz vode in iz prsternih snovi noveliste, nove veje in povečava deblo in korenike« (v navedeni razpravi). Ostalo pa bo njegovo delo in ostalo bo njegovo

ime v zboru učenjakov svetovnega slovesa.

Te vrstice v spomin našemu odličnemu sodelavcu, ki navzlic svoji učenosti in visokemu položaju ni smatral za poniževalno — sodelovati v poljudnem obzorniku. (ip)

O delu dr. Fr. Jesenka je poročal »Življenje in svete«: Janko Kač, »Kako bomo lačne nasitili?« knjiga 4, str. 538; Janko Kač, »Težave ženitve pšenice z ržjo« (knjiga 5, str. 754); Janko Kač, »Patentirane rastline« (knjiga 9, str. 542).

Pri delu na Botaničnem vrtu

DR. Vlad. Travner.

ARIBOR PRED 400 LETI

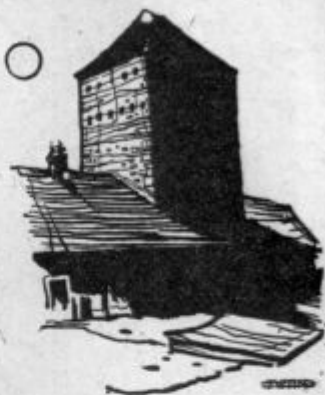
(Nadaljevanje)

II

L 1520. je zasedel prestol najodličnejši turški sultan Sulejman II. Veličastni, ki je v bitki pri Mohaču (1526) popolnoma porazil ogrsko vojsko. Takrat je utonil na begu zadnji ogrski kralj iz dinastije Jagelovičev Ludvik II. Ta katastrofa pa ni spametovala ogrskega plemstva, ki je začelo pravo državljansko vojno zaradi izvolitve novega kralja. Večina (in slavonski sabor) je izvolila najbogatejšega domačega plemiča in vodjo narodne stranke Ivana Zapoljo; manjšina (in hrvatski sabor) pa avstrijskega nadvojvodo in češkega kralja Ferdinanda I. Sredi 1527 je prišel Ferdinand z močno vojsko na Ogrsko, premagal svojega nasprotnika in se dal kronati za ogrskega kralja. Zapolja je zbežal na Poljsko in sklenil zvezo s Turki, ki so med tem (1528) zavzeli v Bosni Jajce in Banjaluko, na Hrvatskem pa Liko in Krbavo. Julija 1529 je prišel Sulejman na Ogrsko, pregнал Ferdinandove čete in postavil Zapoljo za kralja. Konec septembra je odrinil z 250.000 možmi in 300 topovi pred Dunaj. Obleganci (med katerimi je bilo več štajerskih rojakov) so se junjsko branili, tako da je moral sultan 15. oktobra opustiti oblego. V divjem srdu so nato Turki oplenili in opustošili dežele, skozi katere so se vračali domov. Kupi mrličev in ostanki požganih hiš so ostali za njimi.

V tem času je bil mariborski mestni sodnik že omenjeni Krištof Wildenrainer, razumen, hraber in vztrajen mož, kakor ustvarjen za voditelja. Prej je služil kot stotnik v armadi Jurija Fundsberga. Nato je živel v svojem rojstnem kraju, kjer je imel hišo na

MARIBOR: Mestni stolp iz 16. stoletja

Koroški cesti (sedaj št. 12) in obširna posestva pri Sv. Magdaleni in v Skokah. V sporih z Andrejem Reismüllerjem in z županico Katarino Švekovič je odločno in uspešno branil svoje pravice. Bil je oseben prijatelj tedanjega deželnega glavarja slovenjgraškega, ki imenuje Wildenrainerja v svojih številnih pisnih vedno »svojega zvestega in ljubelega prijatelja«. Tesne prijateljske zveze je imel tudi z vsemi uglednimi mariborskimi plemiči in meščani.²

Že v času, ko so oblegali Turki Dunaj, je pripravil mesto za obleganje. Peki so morali nakupiti na deželi mnogo žita. Kar ga niso prodali meščanom, ga je spravil v mestna skladišča (poleg magistrata). Popravlil in ojačil je utrdbe, razpostavil je nanje topove in določil vsakemu branilcu mesto in naloge. Pozval je tudi okoličane, da so pomagali pri delu. Slednjič je utrdil pokopališče okoli župne cerkve, da bi bilo oblegancem zadnje pribežališče, če bi udrli Turki v mesto.

V pozni jeseni so dospeli oddelki turške armade preko Arveža, Plača in Košakov in iz hrvaške strani pred Mari-

² V tem času je bil Wildenrainer star okoli 40 let. Kdaj je bil rojen in kdaj je umrl, ni znano. Od njegovih otrok sta živel 1592 še žiga in Ivan. Slednji je bil poročen z Julijano, hčerjo protestantskega mestnega sodnika Luke Hoferja. Zapustil je znatno premoženje in sina Ehrenreicha, ki je moral 1600 kot protestant zapustiti mesto. (Puff II., str. 105.)

bor. Trikrat so napadli mesto in trikrat jih je odbil Wildenrainer s par sto meščani in okoličani, ki so se zatekli za obzidje. Na Koroški cesti so turške ognjene puščice vnele hišo. Le s težavo so pogasili obleganci požar, ki je grozil uničiti mesto. Stiska je bila vedno hujša. Takrat je odprl mestni sodnik skladišča in kleti, delil branilcem živež in okrepčila ter spremenil svojo hišo v bolnico. Med tem je prišel Žiga Višnjegorski s svojimi Kranjci oblegancem na pomoč ter pregnal sovraže, ki so se umaknili pri Melju na splavih in napih-njenih mehovich preko Drave in opustošili Ptujsko polje. Par dni pozneje je potolkel Žiga Višnjegorski zadnje ostanke na Lipniškem polju.

Pomladi 1532 so meščani in okoličani (na povelje Ferdinanda I. z dne 12. I. 1532) pod Wildenrainerjevim vodstvom popravili in ojačili mestno obzidje in preskrbeli potrebno strelivo.

To je bila velika sreča za Maribor. Meseca aprila tega leta se je napotil namreč Sulejman znova z ogromno vojsko proti Dunaju hoteč uničiti krščanski svet. Spotoma ga je zadržal hrvatski vojskovodja in kranjski deželni glavar Nikolaj Jurešić z malimi četami v trdnjavi Kisek ob štajersko ogrski meji. Tri tedne je trajala oblega. Med tem sta zbrala cesar Karl V. in Ferdinand I. v Podunavju močno vojsko. Vrh tega je turška armada zaradi neprestanih bojov mnogo trpela. Tako je moral sultan opustiti oblego Kiseka³ in misel, zavzeti Dunaj. Odločil pa se je, da se vrne domov preko štajerske.

4. septembra so prekoračili Turki slabo zavarovano deželno mejo ter se pojavili 11. septembra pred Gradcem. Od tod so krenili proti jugu in prišli dva dni pozneje na Lipniško polje. Spotoma so se odcepili od glavne armade številni oddelki, predvsem lahki in hitri

jezdci (baši-bozuk), ki so neusmiljeno opleni in opustošili tudi oddaljene kraje. Pri Lipnici ali pri Svečini se je ločil večji odderek ter se napotil proti Marenbergu, kamor je došel 13. septembra. Ker pa so prebivalci Vuzenice in Slovenjgradca pravočasno preprečili prehod preko Drave, je šel ta odderek čez Radl in skozi Ivnico v Labodsko dolino. Drugi oddelki so šli preko Svečine (kjer so upepelili grad), Sv. Lenarta (kjer so zažgali trg in onečastili cerkev) in Jarenine proti Mariboru, da bi tu dosegli most. Njihov prihod so oznanjevali kresovi, predvsem na Vurbergu.

Prve čete so prišle pred mesto v soboto 14. septembra. En del se je utaboril pred obzidjem, drugi pa je šel ob Dravi navzdol in opustošil spotoma (18. in 19. sept.) cerkvico na Gori in Sv. Peter. Pri tej priliki so Turki vrgli baje župnika Jurijske Zwelferje v Dravo; vendar se je župnik na čudovit način rešil. Nato so prebrodili Dravo blizu Vurberga ter opustošili Ptujsko polje. Tu je bilo par konjenikov pod vodstvom Ivana Pichlerja. Bili pa so preslabi, da bi se uspešno upirali turški sili. 16. septembra je prišel pred mestno obzidje Sulejman z armado, ki je štela po poročilih kljub težkim izgubam še vedno 100.000 mož. S temi četami je obkolil sultan mesto in pozval meščane, naj mu prostovoljno dovolijo prehod skozi mesto in plačajo večjo vsoto. Wildenrainer je ta poziv odklonil, četudi so ga nekateri preplašeni meščani prosili, naj ugoditi sultanovi želji. Nato so Turki ponovno (baje trikrat) naskočili utrdbe. Branilci pa so vse te napade srečno odbili. Pripoveduje se, da so pomagale tudi ženske, ki so med bojem donašale branilcem strelivo in okrepčila. Kljub junastvu je bil položaj v mestu zelo kritičen, ker je primanjkovalo streliva.

K sreči se je odločil sultan, ki je želel priti čimprej domov, da opusti nadaljnje napade in da si zgradi most sam. Med tem so onečastili Turki tudi cerkev v Kamnici, katero je 1535 znova posvetil lavantinski škof Filip in zapisal v register, da je obnovil tri altarje, uničene po Turkih. Stavbeni les za pontone so dobili Turki tako, da so podrli dva mlina in vzeli deske, ki so jih našli na dveh ladjah. Razen tega so pobrali les, ki si ga je pripravil neki Keutschacher za stavbo stiskalnice. Most so začeli graditi 16. septembra v navzočnosti sultana in velikega vezirja

³ Kapitulacija Kiseka dne 28. avg. je bila le navidezna, ker Turki niso zasedli niti citadele.

med Viltušem na levem in Limbušem na desnem bregu Drave.⁴ 18. so prekoračile Dravo čete bosanskega, smederevskega in mostarskega paše, naslednjega dne čete velikega vezirja Ibrahima, med tem ko je šel sultan sam z glavno armado preko mostu 20. zjutraj. Prehod teh čet je trajal ves dan. Ker je hotel priti vsak čimprej na drugo stran, je vladala na mostu silna gneča, tako da je veliki vezir komaj vzdrževal red. Dne 21. zjutraj so bili vsi Turki na desnem bregu. Opoldne so podrli most in odšli proti vzhodu. Tu so se združili s četami, ki so prekoračile Dravo pri Vurbergu in opustošili nato na sultanovo povelje vse ozemlje od Drave do Konjic, Dobrne in Podčetrka. Posamezne čete so prišle v Savinjsko dolino in oplenile pokrajino do Šoštanja. Iz celjskega gradu so videli turško konjenico, tako da je bilo tudi Celje v nevarnosti. Oddelek Turkov je šel proti Koroški. Domačini pa so pregnali sovražnike blizu Sv. Lovrenca na Pohorju. V teh prežalostnih dnevih so opustošile neusmiljene turške druhali Pohorje do Sv. Aneha, upepelili Bistrico, Limbuš, Hoče, Slivnico in še mnogo drugih vasi, razrušile grajsko kapelo v Limbušu, cerkev Sv. Magdalene in še mnoga druga svetišča ter napadle več gradov. Povsod so se razlegali stok in jok, molitve in kletve ubogega ljudstva. Ker Turki utrjenih gradov niso mogli zavzeti, so mislili kmetje, da drži plemstvo s sovražniki.

Med tem je zbral Ivan Pichler pri Ptujski gori in pri Statenbergu 200 konjenikov ter napadal turške čete zdaj tu zdaj tam, tako, dne 15. na Ptujskem polju, dne 17. pri Slovenski Bistrici in dne 18. blizu Maribora. Ujel je par Bosancev, ki so izpovedali, da namerava sultan odriniti z glavno vojsko proti Varaždinu, na Kranjsko pa poslati pod vodstvom bosanskega paše čete, ki naj bi opustošile deželo. To je sporočil Pichler kranjskim deželnim stanovom, ki so zbrali nemudoma večjo vojsko ob Savi in preprečili tako turški pohod. 20. septembra je sultan z vso armado odrinil in prekočil tri dni pozneje pri Vinici hrvaško mejo.

⁴ Tako je poročal Ivan Pichler kranjskim deželnim stanovom 19. septembra 1532. S tem je hotel označiti le prilično lego mostu, ker leži Viltuš ok. 3 km bolj vzhodno kot Limbuš. Najbrže je bil most tam, kjer je danes bresterniški most.

MARIBOR: Mestni stolp v Gregorčičevi ulici

Koliko gorja sta pretrpela v teh prežalostnih dnevih Maribor in okolica, se ne da preceniti. V Mariboru je bilo razdejanih mnogo hiš in prebivalstvo je popolnoma obubožalo. Umevno je, da je Ferdinand I. odpustil meščanom za naslednje leto vse davke in da so skrbeli Mariborčani pred vsem za bivališča in mislili šele potem na utrdbe. Značilno pa je pismo, ki so ga pisali naši predniki l. 1543. koroškim deželnim stanovom, kjer jih prosijo, da jim naj pošljejo po dvakratni oblegi, ko so zgubili skoraj vse — smodnik in streliivo! — Strašno je trpela tudi okolica. Polja in vinogradi so ostali več let neobdelani in povsod so bila pusta pogorišča nekdanjih kmetijskih domov. Še 1543 — torej 11 let po teh dogodkih je bila v Slovenski Bistrici polovica hiš praznih, Vuzenica pa je bila skoraj popolnoma zapuščena.

Turške čete so prihajale v poznejših časih še pogosto v naše pokrajine. Nikdar pa niso prinesle Mariboru toliko gorja kakor v strašni, pa tudi junaški dobi pred 400 leti. Zato se je ohranil spomin na to dobo tako živo med meščani in okoličani do današnjih dni.

Anton Janežič

Veliki jubilej Nikole Tesle

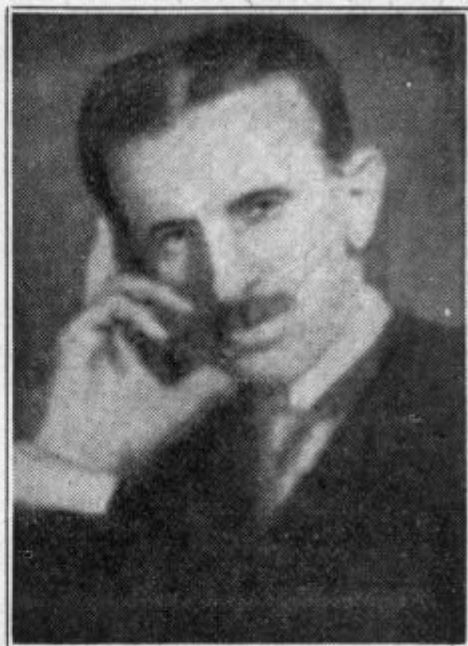
Sirši svet pozna Nikolo Teslo samo kot izumitelja visokonapetostnih frekvenčnih visokonapetostnih električnih tokov, ki se po njem tudi imenujejo Teslovi toki. Ti pa so le malenkost v njegovem ogromnem izumiteljskem delu. Elektrotehniki ga še poznajo po tem, da je uvedel v elektrotehniko večfazne izmenične ali vrtilne toke, kakor se imenuje po dragocenem svojstvu, da lahko ustvarjajo vrteče se magnetično polje, ki je podlaga najenostavnejših električnih motorjev, kar nam jih je dala doslej elektrika.

Večfazni tok, vrtilno polje, in motor na vrtilni tok ali asinhronski motor, to je sosledje dragocenih Teslovih izumov,* ki so nastali zapovrstjo v letih 1882 in 1883, torej pred petdesetimi leti v Parizu in Strasbourgu. Bili so podlaga silnemu razmahu elektrotehnike.

Težko si je zamisliti, kako bi si elektrika utrla pot na vsa področja človeškega udejstvovanja, če bi ne bila prisiljena v praktično obliko večfaznega toka.

Preden je Tesla pokazal praktično pot za prenašanje in izrabljanje električne energije iz cenениh virov, je razpolagala elektrotehnika samo z enakomernim in enostavnim, to se pravi enofaznim izmeničnim tokom. Enakomerni tok pa je že po svoji naravi obsojen le na lokalno uporabo. Dasi predstavlja po svojstvih idealno obliko električne energije, ima vendar velik nedostatek, da se ne more ekonomično prenašati na večje oddaljenosti, ker se njega napetost ne da poljubno zviševati in zniževati, za prenos na daljavo pa je ugoden samo tok visoke napetosti. Uporablja se lahko kvečjemu nekaj kilometrov okrog elektrarne, izven tega tesnega okrožja pa bi bil predrag.

Zato je elektrotehnika že zgodaj poslegla po izmeničnem toku, po toku, ki ne teče v stalni jakosti in v isti smeri, marveč, ki smer in jakost periodično jako hitro menjava. Izmenični tok je za prenašanje na daljavo zelo ugoden, ker je skoraj neizmerno elastičen v napetosti. Samo skozi preprosto pripravo, ki

NIKOLA TESLA

ji pravimo transformator, ga je treba poslati, pa se njega napetost poljubno zveča ali zmanjša. Na 10, 20, 30, 60, 110, 220, ali celo na 380.000 voltov se »napne«, kadar se mora prevajati iz električne centrale v oddaljene kraje porabe. Tu pa se spet transformira navzdol, na pohlevno napetost 220 voltov, da ni nevaren ljudem, ki imajo z njim opravka, in konsumentom.

No, v kakšni zvezi je zdaj vse to z gornjimi Teslovimi izumi? Dragoceno svojstvo transformacije izmeničnega toka je bilo takrat že znano, toda — kakor že rečeno — so poznali le enofazni izmenični tok, ki je bil sicer poraben za razsvetljavo, ne pa tudi za pogon, ker ni bilo še na razpolago pripravnih motorjev. Električna energija pa je prav zavladatale šele kot pogonska sila. Če bi morala ostati omejena zgolj na razsvetljavo, nam še zdaleka ne bi pomenila to, kar nam zdaj pomeni. In baš ta veliki nedostatek v tehniki izmeničnega toka, namreč pomanjkanje pripravnih strojev, ki bi to izvrstno obliko električne energije izrabljali, je premagal Tesla z izumom večfaznih tokov, vrtilnega polja in asinhronskega motorja.

* Glej tudi »Nikola Tesla«, str. 45 in »Obisk pri izumitelju N. Tesli«, str. 468, oboje Zis, knjiga I. — »Kaj pravi Nikola Tesla«, str. 2 in »Energija iz zemeljskih globine«, str. 653, oboje Zis, knjiga X.

Jasno je, da pritiče možu, ki se mu je to posrečilo, naslov enega največjih pionirjev elektrotehnike. Ali na svetu je že tako, da si veliki narodi laste poleg vsega drugega tudi monopoli na slavo in absolutnost zaslug. In ker je Tesla naš človek, mu le s kislim obrazom priznavajo zaslugo, ki se je pač utajiti ne da. Toda vzlic temu se vzporedno s Teslo trdovratno navaja v skoraj vsej inozemski literaturi kot izumitelj vrtilnega polja tudi Ferraris, dasi je znano, da je Ferrarisova zasluga zgolj varianta vrtilnega polja, vrtilno polje pa je v principu čisto Teslov izum. Tudi je Ferraris obravnaval svoje vrtilno polje šele 1888, prvi modeli Teslovih generatorjev in motorjev za vrtilni tok pa so tekli že 1883 v Strasbourgu. To kronološko dejstvo se mora še posebej poudariti zaradi tega, ker se tudi pri nas, zaradi absolutne navezanosti na inozemske vire, Tesla često po krivem zapostavlja.

Tesla je delil usodo mnogih velikih izumiteljev. Svojih izumov ni mogel industrijsko uveljaviti niti v Parizu niti v Strasbourgu. Nasproti novotarijam v elektrotehniki je bila Evropa vobče zmerom zelo skeptična. Zato se je leta 1884. Tesla preselil v Ameriko, kjer si je sprva nad eno leto zaman prizadeval pridobiti za svoj sistem vrtilnega toka takrat že slavnega Edisona. Pozneje pa se je začel zanimati za njegovo stvar veliki ameriški industrijski magnat George Westinghouse, s čigar pomočjo bi bil Tesla gotovo prodrl, da se ni zaradi svojeglavosti sprijel z njim. Tako pa se je začel njegov sistem počasi uveljavljati šele po 1887, ko je Tesla ustanovil lastno družbo v ta namen. Naslednja tri leta je dobil Tesla v Ameriki nad 40 patentov na generatorje, motorje in transformatorje za vrtilni tok, s katerimi je ustvaril podlago silnemu razmahu tehnike vrtilnega toka in prenosa električne energije. Prva velika elektrarna po njegovem sistemu je bila 1896. zgrajena hidrocentrala ob Niagarskih slapovih, sprva z učinkom 15.000 ks, ki pa zdaj proizvaja s posestrimskimi centralami vred za ca. 1.000.000 ks električne energije. Poslej se je pretežno število vseh velikih kaloričnih in vodnih central zgradilo za vrtilni tok, z njim šele si je elektrika utrla pot po širnem svetu.

Drugo veliko področje, na katerem je deloval in še deluje Teslov genialni duh, je tehnika visoke napetosti in visokofrekvenčnih tokov, ki se kakor omenjeno, v znanosti imenujejo tudi Teslovi

toki in ki so postali mimo drugega tudi podlaga radio tehnike in elektro medicine.

Zlasti z radio tehniko se je Tesla mnogo bavil in napravil nekaj prav važnih izumov. Poskušal je izoblikovati sistem brezžične telegrafije s pomočjo Teslovih tokov. O tem je že 1892 predaval na kraljevem znanstvenem inštitutu v Londonu, 1893 pa na Franklinovem inštitutu v Philadelphiji. 1896 in 1897 se mu je posrečilo iz New Yorka brezžično brzojaviti na oddaljenost 35 km, pozneje v Coloradu pa z 200 kilovatnim visokofrekvenčnim generatorjem lastnega izuma že nad 1000 km daleč. Njegov je tudi prvi sistem brezžičnega krmarjenja ladij, ki ga je že 1898 preskušal v New Yorku. Tesla je nadalje izumil prvi praktični postopek za proizvajanje ozona in on je prvi našel način pridobivanja solitrne kisline električno iz zraka, kar velja za eno največjih pridobitev na polju kemije.

Mnogih svojih del Tesla ni dovršil, morda ker je bil preveč mnogostranski in ga je razvoj prehitel. Mnogi njegovi izumi veljajo sicer za interesantne, toda brez praktičnega ozadja, kar pa je seveda le majava sodba, ker se nikoli ne ve, kakšne potrebe prinese čas. Toda samo s tem, kar je Tesla doslej podaril svetu, se je že uvrstil med prve izumitelje Edisonove veličine.

E. URBAHN: Samotna ulica (lesorez)

Mihajl Zoščenko

Aristokratka

Prijatelji moji, prav nič ne maram žensk, ki nosijo klobuke. Če je ženska v klobuku, če nosi svilene nogavice in mopsa na rokah ali pa celo zlat zob v ustih, potem zame taka aristokratka sploh ni več ženska, ampak enostavna ničla.

To se ve, bili so časi, ko sem se zabaval tudi z aristokratko. Izprehajal sem se z njo in v gledališče sem jo vodil. In evo, prav v gledališču se je vse zgodilo. V gledališču je razgalila svojo ideologijo v vsem obsegu.

Na našem hišnem dvorišču sem se bil seznanil z njo. Na sestanku. Gledam, pred menoj stoji nališpano punčé. Svilene nogavice ima in zlat zob.

»Državljanka,« pravim, »odkod si pa ti? Iz katere sobe?«

»Iz sobe št. 7,« pravi.

»Tam torej stanujete?« pravim.

Namah mi je bila kar nekam všeč. Prišel sem hoditi k njej. V sobo št. 7 sem hodil. Dostikrat sem šel tja, ampak zmerom strogo uradno. Kako je pri vas kaj z vodovodom, državljanka? Vse v redu?

»Da,« odgovarja, »vse je v redu.«

Pri tem pa se zavija v svojo volneno jopico in ne reče več ne bev ne mev. Samo oči vrti. In zob se ji leskeče v ustih. Hodil sem k njej mesec dni, — navadila se je. Pričela mi je odgovarjati bolj podrobno. Hvala, državljan Grigorij Ivanovič, vodovod je v redu.

Potem sva pričela hoditi vkup po ulici. Stopiva na ulico in ona mi ukaže, naj jo primem pod roko. Primem jo pod roko in se vlečem za njo ko ščuka. Nič ne vem, kaj naj rečem, in pred ljudmi me je silno sram.

No, некоč pa mi pravi:

»Kaj me vendar zmerom vodite po ulicah? Saj se mi že v glavi vrti. Če bi bili res pravi kavalir, bi me peljali v gledališče.«

»Zakaj pa ne?« pravim.

Ravno naslednji dan nam je poslala komjačejka* vstopnice za opero. Eno sem dobil jaz, drugo pa mi je podaril ključavničar Vasja.

Nič nisem pogledal vstopnic, bili pa sta različni. Moj prostor je bil v parterju, Vasjin pa prav na galeriji.

* komunističeska jačejka = komunistična celica, osnovna enota boljševiske organizacije.

Mihajl ZOŠČENKO

In sva šla. V gledališču sva sedla. Ona je sedla na moj prostor, jaz pa na Vasjinega. Sedim prav pod stropom in za vrata nič ne vidim. Prokleto slabo sem naletel.

Postalo mi je dolg čas in sem šel doli. Gledam — odmor je. Ona pa se izprehaja po hodniku.

»Zdravstvujte!« pravim.

»Zdravstvujte!«

»Zanima me,« pravim, »če tudi tu vodovod funkcionira.«

»Ne vem,« pravi.

In v buffet sill. Jaz grem za njo. Hodi po buffetu in si ga ogleduje. Ugle-da pladenj. Na pladnju torte.

Jaz pa, neumni gosak in buržuj, se vrtim okoli nje in ji ponujam:

»Če bi radi torto,« pravim, »kar nič naj vas ne bo sram. Bom že jaz plačal.«

»Hvala,« pravi.

Mahoma prešerno stopi k pladnju, pograbi torto s kremom in prične hlastati.

Denarja nisem imel dosti — res, to niso mačje solze. Za tri torte bi mogoče že spravil skupaj. Ona je, jaz pa ves v skrbeh iščem po žepih in preštevam denar.

Pojedla je prvo s kremom, cop! po drugi. Odprl sem usta in zijal. Toda nič nisem rekel. Prevzela me je tista prekleta buržujska sramežljivost. No, da, kavalir brez denarja.

Hodim okoli nje ko petelin po gnoju, ona pa se reži in na vse strani odgovarja na poklone.

Jaz pravim:

»Ali ne bi bilo že čas, da greva v dvorano? Mogoče so že zvonili.«

Ona pa pravi:

»Ne še.«

In vzame tretjo.

Jaz pravim:

»Ali ne bo na tešče malce preveč? Po trebuhu vas bo trgalo.«

Ona pa nato:

»Ne, ne,« pravi, »saj sem navajena.«

In vzame četrto.

Tedaj mi je šinila kri v glavo.

»Nazaj deni!« pravim.

Ustrašila se je. Odprla je usta in zijala. V ustih pa se leskeče zob.

Meni je bilo, kakor da so se mi valeti zapletle pod repom. Naj bo, kar hoče, si mislim, zdaj je itak vse končano.

»Položi nazaj!« pravim, »da bi te vrabil!«

Položila je nazaj. Jaz pa pravim prodajalcu:

»Koliko veljajo tri torte?«

Prodajalec se drži sila resno.

»Koliko veljajo štiri torte, vprašate?«

»Kakšne štiri torte? Saj je četrta na pladnju.«

»Nikakor ne,« odvrne, »četrta je sicer res na pladnju, toda ugriznila je že vanjo in s prsti jo je mečkala.«

»Kaj pravite, ugriznila da je? Ne bodite vendar smešni in ne fantazirajte!«

Prodajalec pa se drži sila resno — z roko mi maha prav pred licem.

No, to se ve, ljudi se je nateplo od vseh strani. Izvedenci. Eni pravijo — ugriznila je, drugi — ne.

Jaz pa obračam žepe in vlačim na dan vsakojako šaro, — ljudje se krohotajo. Meni se pa to ne zdi kar nič smešno. Jaz štejem denar.

Preštel sem — kakor nalašč za štiri kose. Zastonj sem se bil prepiral.

Plačal sem. Obrnem se k dami.

»Pojejte, državljanka,« pravim, »plačano je.«

Dama pa se ne gane. Malce nerodno ji je, da bi po vsem tem, kar se je zgodilo, še naprej jedla.

Tedaj pa se je takoj ponudil neki striček in dejal:

»Daj sem, bom pa jaz pojedel.«

In mrcina je res pojedel. Za moj denar.

Šla sva v dvorano in sedla. Gledala sva opero do konca. Potem pa domov.

Doma mi pravi:

»Veste kaj, zelo grdo ste naredili. Kdor nima denarja, ne hodi z damami.«

Jaz pa pravim:

»Državljanka, sreča ni v denarju. Oprostite mi ta izraz.«

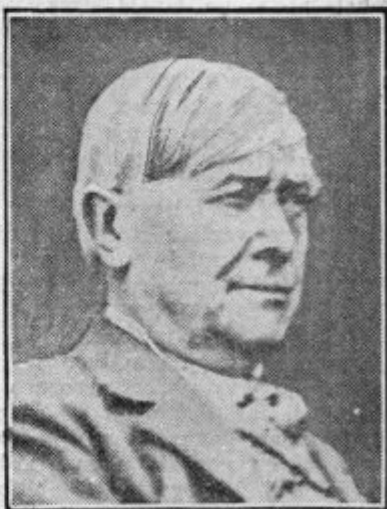
Tako sva se razšla.

Aristokratke mi res niso všeč.

Iz ruščine B. Zihertl

Slavistične pripomnje

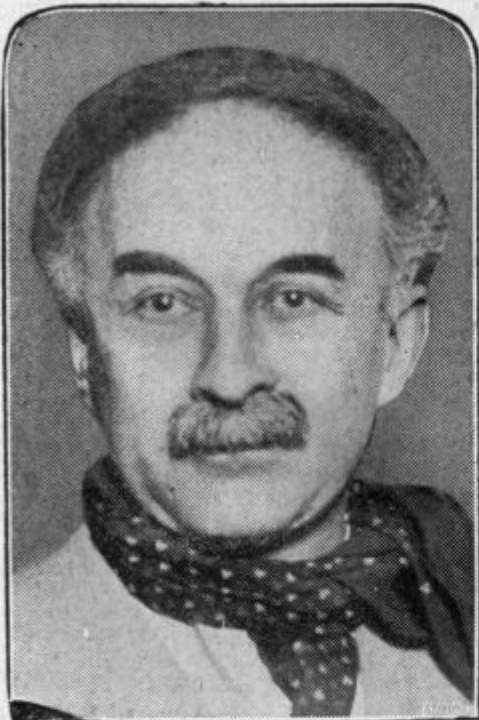
Antoine Meillet je svoje dni postavil trditev, da so se slovanski jeziki glede beseidiša močno oddaljili drug od drugega v 19. stoletju. To mnenje je trčilo zlasti pri Čehih na hud odpor. V »Slaviji« X. l. 4. zv. V. Kiparsky preizkuša Meilletov nazor. Za izhodišče mu služi Markova »Logika nebo Umnice« (Logika ali Umoslovje) iz l. 1820. Preštel je skovanke ter jih primerjal s poljskimi novinkami. Razmerje med sličnostmi in različnostmi je 1 : 376. Razlika v neologizmih je torej znatna, vendar pozneje se je češko naziralo jako približalo poljskemu... Istotam poroča N. Kulmann o prvi ruski slovnici za tujce. Napisal jo je l. 1696. Nemec H. W. Ludolf, nastanjen v Angliji. Sto strani debela knjžica nosi latinski naslov: Grammatica Russica quae continet non tantum praecipua fundamenta Russicae linguae, verum etiam Manuductionem quandam ad grammaticam Slavonicam. Članek razpravlja o zgodovinskih usodah ruščine od Ludolfovih časov do danes.

MAURICE MAETERLINCK, slavni belgijsko francoski pisatelj, ki mu bo podelil belgijski kralj grofovski naslov

Abel Bonnard — nesmrtnik

Odkar se je za vselej poslovil Charles Le Goffic, je bilo 5 čakalcev za njegov sedež v Francoski Akademiji. Za tako mesto se na splošno vsak prosvetni delavec rad poteguje, saj mu slava prinese tudi gmotnih dobrin. Ljudje na galskih tleh so često zafrkljivi, ne prizanašajo niti največjim duhovom, torej tudi ne čla-

BONNARD Abel

nom Richelieujeve ustanove. Toda eden izmed štiridesetorice je svoje dni zakrožil:

Kadar nas je štirideset,
norce brijejo iz nas.
Če nas je trideset devet,
pada vse pred nami na obraz.

Novi akademik, 49 leten mož, je pričel svoje slovstveno delo z verzji »Les Familierse«, ki so mu pridobili veliko narodno nagrado. Nato je še izdal snopiča »Les royautés« in »Les histoires«. Objavil je nekaj romanov, spominov na vojno, tenkoumnihi potopisov o Kitajski, o Maroku, Braziliji in Rimu. Zlasti pa bo pustil trajne sledove kot esejist in moralist. Elegantno, vendar globoko zasnovana je njegova razprava o prijateljstvu, tako da se nehote spomniš Montaignea, še bolj pa »Eloge de l'ignorance«, hvala nevednosti, pristen umotvor.

Francoska Akademija ni vselej izbirala najboljših mož. Molière ni umrl kot njen

»nesmrtnik«. Zato je pozneje to obžalovala in dala napisati tole misel:

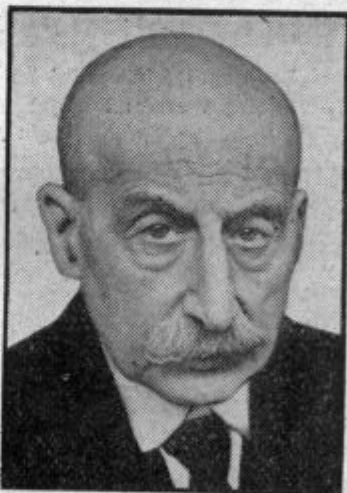
Njegova slava ima vsega,
a naši slavi manjka njega.

Tudi danes niso stvari v najlepšem redu. Kako je nedavno mogel poprečni diplomat, nepisec Jonnart, izpodriniti tehtnega pesnika Ch. Maurrasa? Gotovo zaradi političnih idej tega svojeglavca. Kritiki Léon Savary bi danes pustili v Akademiji le kakih 12 do 14 mož: Bergson, Bremond, Bourget, Brieux, Dounay, Estaurié, Hermant, De la Gorce, Mâle, Prévoist, H. de Régner, P. Valéry. Z veseljem pa pozdravlja Bonnarda in bi rad videl pod kupclo duhove, kakršni so: Mauriac, Duhamel, Romain, Morand, L. Daudet, Gide, Claudel, Béraud, Thibaudet. A. D.

Maks Liebermann

Dvajsetega julija je praznoval veliki nemški slikar Maks Liebermann 85letnico svojega rojstva.

Liebermann je pričel z naturalističnimi deli (n. pr. »ženske krpajo mrežo«) ter se

je slednjič razvil do najodličnejšega zastopnika nemškega impresionizma. V zadnjih letih se je skoraj docela posvetil portretu ter je dosegel v pravkar dovršeni sliki slavnega kirurga Sauerbrucha nov višek.

Liebermann se je udeleževal tudi kot pisatelj. Dolgi sedemnajst let je bil splošno priznan predsednik Pruske akademije znanosti.

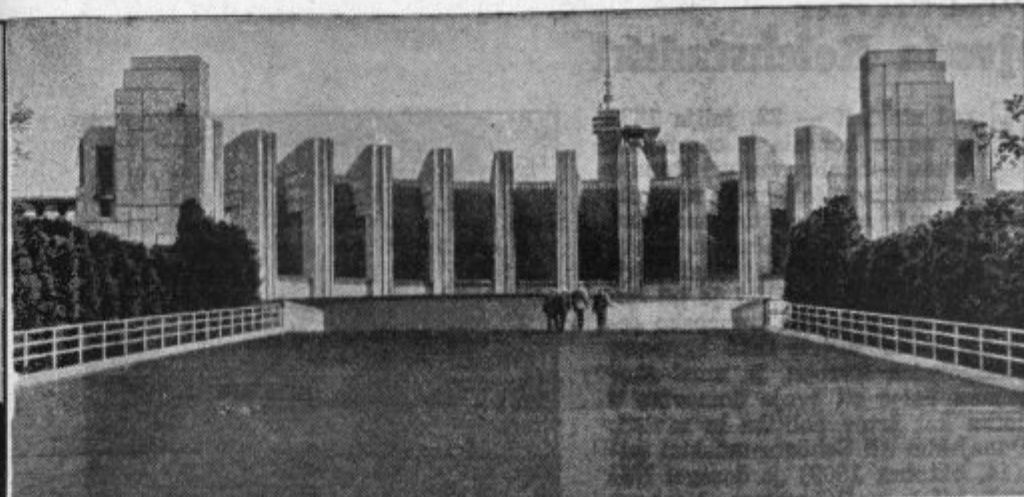

Levo zgoraj in spodaj ter desno spodaj: Kopališko življenje.
Zgoraj v sredi: Pokojni Tomaž Bat'a (članek y prihodnji številki).

Desno zgoraj: Vhod svetovno etičsko
razstavo 1933. — Slika v sredi: Tibetanski

Dr. Vlad. Travner

Vojvoda Reichstadski

Pred sto leti — 22. julija 1832 — se je končala v cesarskem gradu Schönbrunn pri Dunaju pretresljiva žaloigra: ugasnilo je življenje edinemu legitimnemu sinu Napoleona Velikega, nesrečnemu vojvodi Reichstadtskemu. Komaj enaindvajsetletni slabotni mladenič, ki je bil določen nekoč, da podeduje francosko cesarsko krono in dovrši tako ogromno delo zmagovalca Evrope, je umrl skoraj neznan daleč od svoje domovine v ujetništvu kot žrtev politike in zavisti.

Z Dunajskim ali Schönbrunnskim mirom (14. oktobra 1809) je dosegel Napoleon I. višek moči in slave. Njegova država je obsegala poleg Francije znaten del današnje Italije, del Nemčije, Belgijo, Holandsko in Ilirske pokrajine. Večina nemških knezov, združena v Renski zvezi, je priznala francoskega cesarja kot svojega vrhovnega gospoda in zaščitnika. Mnoge druge evropske države so bile več ali manj odvisne od njega in se pokorivale njegovim poveljem. Iz za časov rimskih cesarjev in Karla Velikega ni videl naš kontinent toliko moči in sijaja.

In vendar Napoleon ni bil srečen. Njegov zakon z Jožefino Beauharnais je ostal brez otrok, manjkal mu je sin in dedič svetovnega imperija. Konec 1809 se je ločil cesar od svoje žene. Cerkveno sodišče v Parizu je razveljavilo zakon, češ da ni bil sklenjen po predpisih tridentinskega zbora. 11. marca 1810 se je poročil Napoleon — zastopan po nadvojvodi Karlu — v avguštinski cerkvi na Dunaju z Marijo Lujzo, prvorojeno hčerjo avstrijskega cesarja Franca II. Cerkvenemu opraviilu je sledila 1. aprila v Parizu (St. Cloud) civilna poroka. Naslednjega dne je podelil v Tuilerijah kardinal Fesch — Napoleonov stric — cesarski dvojici blagoslov cerkve.

Leto pozneje — 20. marca 1811 — se je izpolnila imperatorju največja želja: v Tuilerijah se mu je rodil sin in naslednik Napoleon Franc Jožef, kateremu je podelil oče že v zibelki najvišja odlikovanja in blesteči naslov »Rimskega kralja«. Vsa država — predvsem glavno mesto — je proslavila ta dogodek z velikimi svečanostmi. Ko je došla novica 28. marca v Ljubljano, so jo sporočili prebivalstvu s streli na Gradu

NAPOLEON FRANC JOZEF

in s svečanim zvonjenjem v vseh cerkvah. Drugi dan se je vršila v stolnici v navzočnosti maršala Marmonta in vseh dostojanstvenikov slovesna služba božja. Pogostili so vojaštvo in preprosto ljudstvo; zvečer je bilo vse mesto razsvetljeno, za gospodo pa so priredili sijajen ples.

Veliki sreči Napoleona je sledilo kmalu strašno razočaranje. Vojna z Rusijo 1812. se je končala s popolnim porazom. V tridnevni »bitki narodov« pri Lipskem (17. do 19. oktobra 1813) je zatonila Napoleonova zvezda in že meseca marca prihodnjega leta (1814) so vkorakale zavezniške čete v Pariz. Senat in skoraj vsi generali so zapustili svojega gospoda. 8. aprila ga je zapustila brez slovesa in za vedno tudi žena in odšla s sinom k očetu v Schönbrunn. Tri dni pozneje (11. aprila) se je odpovedal Napoleon v Fontainebleau zase in za svoje naslednike francoskemu prestolu. Obdržal si je le cesarski naslov

in dobil kot samostojno kneževino neznan otok Elbo.

Konec februarja 1815 je zapustil Napoleon otok in stopil 1. marca na francoska tla, hotoč obnoviti svoje prejšnje cesarstvo. Obenem je pozval ženo in sina, naj se vrneta k njemu. Toda Marija Lujiza, ki svojega moža ni nikdar marala, se pozivu ni odzvala. Drugo Napoleonovo cesarstvo je trajalo komaj 100 dni. 18. junija so ga porazili zavezniki v bitki pri Waterloo in šest dni pozneje (22. junija) se je odpovedal Napoleon v Parizu prestolu. Obenem je proglasil svojega sina pod imenom Napoleona II. za svojega naslednika. To proklamacijo je maršal Fouché namenoma zamolčal, ko je prečital odpovedno listino v francoski zbornici. Seveda je bila proklamacija povsem iluzorna. Kmalu nato (15. julija) se je odpeljal Napoleon na angleški bojni ladji *Bellerophon* v pregnanstvo na otok Sv. Heleno.

Meseca marca 1816 je zapustila Marija Lujiza Schönbrunn in nastopila vlado v vojvodinah Parma, Piacenza in Guastalla, ki jih je dobila kot odškodnino za izgubljeno francosko krono. Moža ji je nadomeščal njen bivši višji konjar (Oberstallmeister) grof Adam Adalbert Neipperg, s katerim se je po Napoleonovi smrti (5. maja 1821) tudi tajno poročila. Še istega leta je rodila sina kneza Viljema Montenuovo (poitalijančeno iz Neipperg 1895).

Mladi Napoleon je ostal medtem v Schönbrunnu pod varstvom svojega starega očeta, ker se mati za sina ni

brigala. Njegova vzgojiteljica sta bila grof Dietrichstein in M. Collin. Ko je zgubil princ 1817 dedne pravice do vojvodin svoje matere, mu je podelil cesar Franc II. severno češko gosposčino Reichstadt z vojvodskim naslovom in lastnim grbom. Določil mu je tudi vrstni red neposredno za nadvojvodi. 1828 je postal vojvoda Reichstadtski stotnik in dve leti pozneje major.

Sin prvega francoskega cesarja je bil star komaj tri leta, ko se je moral za vedno ločiti od očeta. Njegovim vzgojiteljem in služabnikom je bilo strogo zabranjeno govoriti o Napoleonu I. ali celo poveljevat njegovu delu. Kljub temu je poznal mladi Napoleon dobro usodo svojega očeta; saj ni mogel nihče zatemniti njegove slave. Ljubil in spoštoval ga je iz vsega srca. Veliki oče mu je bil vzor in njemu je hotel biti enak. Zato se je posvetil z vne- mo vojaškim studijam in hrepenel po bojni slavi. Hotel je zasedeti francoski prestol, do katerega je imel — kakor je mislil — nedotakljivo, sveto pravico. Bil je orlič (>l aiglon), ki je skušal zaman povzpeti se v sončne višave.

Pa tudi oče ni mogel pozabiti svojega ljubljenca. Oddaljen tisoče milj od njega na samotnem skalnatem otoku sredi Atlantskega oceana je mislil nešteto krat nanj in ga želel vsaj enkrat objeti. Tudi v smrtnem boju so hitele njegove misli k sinu in dediču njegove slave.

Silno neutešno hrepenenje po sijaju, moči in slavi je izpodkopalo telesne mo-

Del dunajske kapucinske grobnice. Levo: sarkofag Napoleona novega sina. Zgoraj v sredi sarkofag cesarja Franca I. Desno: sarkofag Napoleonove žene Marije Lujize Avstrijske

čl visokoraslemu, vitkemu mladeniču. V aprilu 1832 so se pojavili prvi znaki pljučne tuberkuloze, ki je hitro napredovala. Šele tedaj se je spomnila nanj mati in prihitela k njegovi bolniški postelji. V njenem naročju je izdihnil mladi orel svojo dušo, polno neizpolnenih želj in hrepenenja. Svoj zadnji počitek je našel v grobnici avstrijskih vladarjev na Dunaju. Kdo ve, če in kdaj se

bodo uresničile želje francoskega naroda, da bo počival enakovredni sin poleg očeta ob bregovih Seine?

Smrt vojvode Reichstadtskega sta opevala Barthélemy in Méry v znameniti pesmi »Le fils de l'homme. Tudi poznejši pisatelji in pesniki so čisto obravnavali bridko usodo cesarskega mladeniča, predvsem E. Rostand v drami »L'aiglon« (1900).

Siam, najmlajša ustavna država

Nedavno so časniška poročila presenetila svet z vestmi o uspeli vojaški vstaji v deželi belega slona. Vstaši so proglasili ustavno vladavino, s čimer je zopet padla ena izmed redkih absolutnih monarhij. Po novi ustavi je odslej narod izvor vrhovne oblasti, kralj, senat in vlada pa so samo izvrševalci ljudske volje.

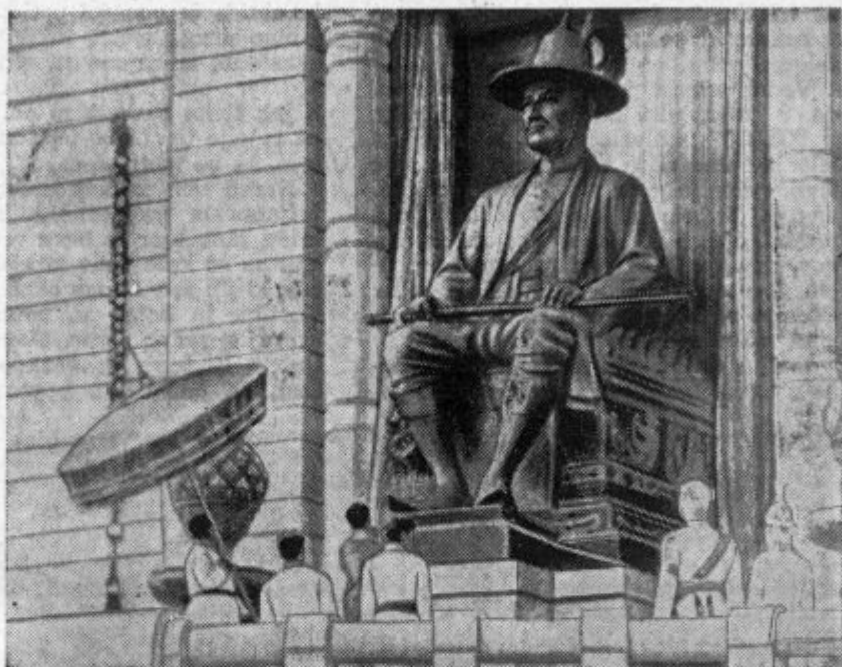
Siam leži na vzhodnoindijskem polotoku v južnovzhodnem delu azijske celine. Na zapadu in deloma na severu meji na Britsko Indijo, vzhodne meje pa teko ob francoskem Indokitaju. Jug države obliva morje: siamski zaliv, del južnokitajskega morja. Dolgo, od severa na jug se razprostirajoče ozemlje meri več ko 500.000 štirjaških km, ima

pa le 10 milijonov prebivalcev ter je potemtakem silno redko naseljeno. Dežela se v glavnem deli na tri pokrajine, kar prihaja do izraza tudi v državnem grbu. Večji starosiamski del, ki ga v grbu predstavljajo trije beli sloni, severni del, čigar znak je en bel slon na rdečem polju in zapadni del, ki ga zavaljo 400.000 malajskega prebivalstva obeležuje v grbu malajsko vzvalovano bodalo »kris«, prekrizano z gorečo plamenico.

Podnebje je v splošnem tropsko, zanimivo pa je, da ima Siam le tri letne čase: deževno dobo (od maja do oktobra), mrzlo dobo (od novembra do februarja) in vročo dobo (od februarja do maja). V deževju prestopijo reke bregove in poplavijo pokrajino. Pri tem

VHOD V SVETIŠČE s kamnitimi stražniki, oblečenimi v svilo

Z zadnje svečane proslave največjega siamskega kralja RAME I. Sedanji kralj kleči v smislu stare tradicije pred ogromnim kipom svojega velikega prednika in molí zanj

prinesejo obilico rodovitnega blata, ki je temelj plodovitosti dežele. Največja reka Menam opravlja s svojimi pritoki posel, ki ga poznamo že iz Egipta, kjer Nil skrbi, da po suši dovoljno namoči

polja in jih pognoji z blatom. Med posameznimi rekami so izkopani pretoki, ki blagodejno moč in gnojno blato enakomerno razdele po vsem dolnjem Siamu. Po teh rekah in prekopih se tu-

BRAMANI molijo pred kraljevimi darili božanstvom

di vrši notranji promet, kolikor ga ni v nekaterih pokrajinah pritegnila nase železna cesta.

Vodni promet je tako zelo razširjen, da v prestolnici Bangkoku, velemestu z 900.000 prebivalcev, do nedavna ni bilo niti ene ulice na kopnih tleh. Vse življenje se je razvijalo po vodi; za promet je skrbelo do 600.000 čolnov, celi mestni okraji še danes obstoje iz čolnov, zasidranih na reki in njenih prekopih, premnogo domov pa stoji na kolih. Benetke so nekako celinsko mesto v primeri z Bangkokom.

Tudi svetišča so večinoma postavljena na vodi in ker so Siamci močno po-

ho sezida še nov del poslopja in nad to streho drugi, tretji, itd. Vse je seveda okrašeno, izrezljano in skrbno izklesano ter pobarvano zlato in rumeno. Kljub živim barvam in obilici okraskov pa tvorijo te stavbe lepo zaokroženo celoto, ki ne moti očesa.

Narod sam je dobrosrčen, radodaren, prijazen in prostodušen. Tak je ostal zlasti tam, kjer ni blizu velikih mest in kjer se ne kaže vpliv kitajskih naseljenčev, ki jih je v Siamu okoli pol milijona. Gostilne in hoteli so izven prestolnice skoraj neznana stvar. Siamci so gostoljubno ljudstvo in vsakdo si šteje v čast, da prenoči in pogosti popotnika,

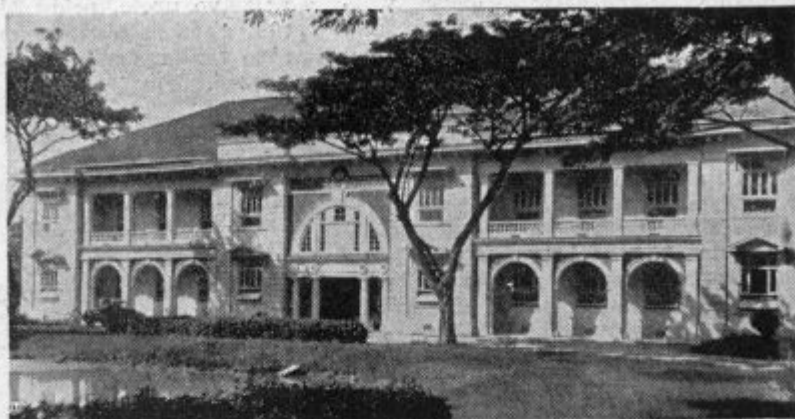

SVETIŠČE VAT PRAKEA na glavni cesti v BANGKOKU. (Na levi grobnice bogatih rodbin)

božen narod, po prekopi kar mrgoli čolnov, v katerih hite verniki k službi božji. Narodna vera Siamcev je buddhizem in vsak moški mora neko dobo svojega življenja prebiti v samostanu, kjer se uči verskih resnic in kjer dobi tudi temeljne pojme za življenje. Zato so razen kraljevih dvorcev najlepše stavbe v Siamu svetišča, ki pričajo o pobožnosti ljudstva, pa tudi o njegovem velikem smislu za umetnost in lepoto. V Bangkoku je šestina mestnih tal verska last. Središče posameznih mestnih delov tvori vselej svetišče, kjer se vrše verski obredi in kjer tudi po predpisih vere se žigajo mrliče. Srce vsakega svetišča je ogromen kip Buddhe, nad katerim se dvigajo kvišku hrepeneče stavbe v več nadstropij. Značilen za siamsko stavbarstvo je način, kako se nad eno stre-

ki ga je zaneslo v to ali ono vas. Siamci niso delavni, ker jim vera prepoveduje delati več nego je neobhodno potrebno za življenje. Tudi se boje, da bi s preveliko pridobitnostjo oškodovali svojega bližnjega, zato imajo Ktiajci in belci lahak posel v Siamu. Kdor količkaj dela, si pridobi v teku let znatno imetje.

Siamci v splošnem nimajo velikih življenjskih zahtev in žive zato nekako preprosto rajsko in brezskrbno življenje. Kadar se mladenič in deklica zaljubita, se to že smatra za zakon in imata takoj pravico na majhen del državne zemlje, ki ga obdelujeta in se preživljata. Pri bajni rodovitnosti tal skoraj ni potrebno nikakršno težje delo. Z otroki so Siamci zelo nežni in jih skrbno vzgajajo. Deca teka popolnoma gola, matere

PASTEURJEV ZAVOD V BANGKOKU, ki ga je ustanovil zadnji absolutni vladar

pa svojim otrokom redno strižejo lase na temenu, nad čelom pa jim puščajo gost in dolg čop, ki ga okrase z vencem pestrih cvetic. Taka obleka gotovo ne povzroča prevelikih stroškov. S trinajstimi leti odrežejo ta čop med velikimi slavnostmi, z dvajsetim letom pa morajo mladeniči v samostan. Večino poljskih del opravljajo ženske in moški po vsej pravici ne veljajo baš za pridne ljudi. Kljub temu pa ženske niso tako zaslužjene, kakor pri nekaterih drugih vzhodnih narodih in dasi vlada po nekod mnogoženstvo, so matere povsod zelo spoštovane. Naravnost velik ugled pa imajo v svojih kasnejših letih.

Kakor že rečeno, so Siamci mejniki Francozov in Angležev, ki bi se gotovo radi polastili tudi te svobodne zemlje. Najbrž je prav v tem temelj siamske samostojnosti, da obe velesili druga drugi ne privoščita tega rodovitnega predela. Tako ljubosumno čuvata siamsko samostojnost, tekmujeta v prijateljstvu — vsaj toliko časa, dokler se tekmeča ne sporazumeta in si ne razdelita plena.

V zadnjem času je država močno napredovala. Dobila je do 3000 km železnic, uredila obširno poštno in brzojavno službo. Tako je postala važen činitelj v svetovnem gospodarstvu. Glavni izvoz

RIZEVO POLJE v Dolnjem Siamu, ki prinaša bogat pridelek kljub primitivnemu obdelovanju

ni predmet je riž, ki je bil doslej v izvozu zelo omejen. V deželi je po zakonu moralo ostati vedno riža za tri leta, da se njegova cena v notranjosti ni dvignila in da siromak ni bil oropan svojega najvažnejšega živila. Prepoved je sedaj padla, ker je svetovna potrošnja v krizi itak tako majhna, da se ni bati prevelikega izvoza. Zgodilo pa se je celo, da je ves pridelek ostajal doma neprodan in državne blagajne niso imele sredstev za najpotrebnejše izdatke. Vojska je ostala neplačana, dvor pa je svoje izdatke celo stopnjeval. Zato se je

vojaštvo uprlo, pridružile se mu je pa tudi sicer tako skromno siamsko ljudstvo ter napravilo konec absolutni monarhiji.

(Glej tudi: Verstva vzhodnih narodov, Zis, knjiga 3, str. 667. — A. M. Karlinova: V buddhističnem samostanu, Zis, knjiga 6, str. 364. — A. M. Karlinova: Riž v Siamu, Zis, knjiga 6, str. 627. — Inž. F. Lupša: Zaščitna barva živali v džungli; inž. F. Lupša: Med Karenci; lady Drumond Hay: Modernizacija Sijama — vse Zis, knjiga 8, str. 419, 553 in 627. — Potovanja v Siam, Zis, knjiga 11, str. 629).

ŽENSKA IN SVET

O grški ženski (Nadaljevanje)

Znani grški filozof Aristoteles pravi, da mora biti moški dvajset let starejši od žene. Za grški zakon ni bila toliko značilna ljubezen kakor spoštovanje žene do moža. Resnično ljubezenski zakoni so bili izjema. Slavni govornik Demostenes je rekel nekoč: »Ženimo se zato, da imamo zakonske otroke in da je naše gospodarstvo v rokah zanesljive čuvarice doma.« Erotično so se Grki izživljali v družbi heter. Duševne vezi med zakoncema so bile torej zelo rahle.

Zakonca se pred poroko nista mogla toliko spoznati, da bi se zaljubila drug v drugega. Dekle je moralo ostati do poroke v hiši svojih staršev, kjer je preživela svoje dolgočasne dni v prostorih za ženske. Malokdaj je prišla na ulico in še takrat je morala zakriti obraz s tančico. Često sta se ženin in nevesta spoznala šele na dan poroke. Grški starši so bili prepričani, da je razumski zakon mnogo boljši od ljubezenskega. Toda v poznejših časih je prišlo polagoma do tega, da je dobila ljubezen v zakonu večjo veljavo. Cinični filozof Krates je poročil svojo hčer z vsakim izmed svojih učencev za mesec dni, dokler ni našla med njimi sebi primernega moža, ki mu je ostala zvesta vse življenje. Vobče pa so bili možitveni izgledi za grška dekleta mnogo boljši kakor danes. Zakon je bil obvezna dolžnost vsakega moškega. To je bila dolžnost do domovine, ki potrebuje državljanov in vojakov. V sparti je mladenič izgubil državljanske časti in pravice, če se ni po dovršenem 30. letu poročil. Osebnosti, kakor so Michelangelo, Spinoza, Kant, Schopenhauer, Beethoven, Nietzsche, Flaubert in Maupassant, bi smatrali spartanci za manjvredne.

Zelo značilno, čeprav satirično, pravi neke modrec Teofrast: »Nobene izbire nima moški pri ženskah; vzeti mora tisto, ki jo dobi. Konja, vola, osla, psa, obleko, opravo si lahko najprej ogledaš, samo pri ženski je to izključeno.« Vprašanje starih devic, ki niso mogle priti do moža, so Grki prav tako rešili kakor mi; ostalo je nerešeno. Pri tako treznem pojmovanju zakona je bila dota brez dvoma zelo važna. Kakor v srednjem veku, je bil oče prisljen poskrbeti, da je hči dobila doto. Toda pametni in praktični ljudje so bili že takrat prepričani, da je najbolje, če sta zakonca izhajala iz istih ali enakovrednih socialnih in gospodarskih razmer. Grški pregovor je svaril: »Velika tiranija za moža je bogata žena.«

Grška plemena se niso smatrala za medsebojno enakovredna. Zato so se Grki ball mešati kri. V območju lastnega plemena pa je vladala popolna svoboda; sorodstvo ni bilo za zakon nikaka ovira. Znameniti državnik in vojskovodja Kimon se je poročil s polsestro. Najprikladnejši čas za poroko ni bil oni del leta, ko — se v naravi cvete in brsti, marveč zima, ko narava počiva. Mesec, v katerem so se običajno poročali, so imenovali gameliôn, mesec porok ali ženitovanjski mesec.

Celo najbolj imenitna atenska dekleta niso bila kdo ve kaj izobražena in inteligentna. Višja dekliska vzgoja sploh ni bila v navadi. Molččnost je bila najvišja čednost zakonskih žena. V prostore in sobe za ženske ni smel stopiti noben moški razen gospodarja in njegovih sinov. Domače dolžnosti žene so bile predvsem nadziranje sužnjev, nega otrok ter skrb za čistost in red. Čas, ki ga naše žene prebijejo pri sportu, v gledališču, v družbi, je preživela Grkinja iz boljših krogov ob statvah. Kuhali so večinoma moški sužnji. Na trg je hodil gospodar sam in tam po svojem oku-

su izbiral meso, zelenjavo, ribe in perutnino.

Zakonska nezvestoba se možu ni štela v tako zlo kakor ženi. Prava žena je morala pregledati moževa ljubimkanja; mož pa, ki je imel nezvesto ženo, je izgubil državljanske časti. Ločitev zakona je bila zelo lahka. Malo je bilo mož, ki bi ravnali z ženo tako, kakor je nekoč storil s svojo genialni Alkibiades. Ko je imela Hiparete že dosti moževih neumnosti in njegovih postranskih razmerij, je šla k arhontu in se hotela ločiti. Po poti pa jo sreča Alkibiades; brez besede jo vzame v naročje, jo poljubi in jo odnese domov. Gotovo si je mislil takrat: »Pesem moje ljubezni ima mnogo kitic, toda ti si njen refren.«

Usoda grških žena 'n deklet je bila v primeri z našim časom rila klavna. K temu se pridruži še žalostno dejstvo, da Grkinja ni vedela prav nič o družabnosti, vobče tudi o gledališču ne; torej ni bila deležna prav nobene duhovne kulture. Nehote se vsiljuje vprašanje, kako je mogla vse to prenašati? Ali ni bilo v tistih časih nikakega ženskega gibanja? V prosvetljeni dobi, v 6. stol. pr. Kr., se je ženska začela zavedati neznoznosti svojega položaja. Na dnevnem redu so bili samomori. V Miletu je izbruhnila nekoč prava samomorilna epidemija med dekleti. Toda oblast je sklenila, da bodo nesli truplo vsake take žrtve golo skozi mesto. Tu pa je dekliska sramežljivost seveda popustila.

V 5. stol. pr. Kr. se je rodil tudi v Atenah ideal nove ženske. Prinesla ga je v Atene tujka iz Male Azije, ki je pokazala, kako sijajne možnosti in zmoglosti so skrite v ženski. Bila je to Aspasija, slavna Periklejeva žena. O ženskem gibanju piše večkrat konservativni, a duhoviti pisec komedij Aristofanes; pravi da je bilo gesto ženske: »Enaka izobrazba, enake dolžnosti, enake pravice kakor jih ima moški!« Toda gibanje ni moglo prodrati, čeprav sta zagovarjala novo idejo tudi 'ozof Plato in pesnik Evripides. Evripides, ki ga po krivici smatrajo za strašnega sovražnika žensk, je prvi prenesel žensko dušo in njen usodni problem v prozijo in na oder, da so ga mogli začutiti vsi moški. Noben pesnik pred njim in za njim ni tako izrazito odkril tragične strani v življenju ženske. Toda ostalo je pri starem. Ženska, ki se je hotela osvoboditi telesnega in duševnega suženjstva, je imela samo eno izhodno možnost: postati je morala hetera.

Hetera je dobesedno prijateljica, družabnica; pozneje je bila to neporočena ženska, ki živi za ljubezen in od ljubezni. Naš čas heter ne pozna, ker je današnje pojmovanje zakona precej drugačno kakor starogrško. Naša dekleta in žene niso od sveta in javnega življenja odrezane, temveč žive v središču družbe. Grk pa je iskal ljubezni, duhovnega sorodstva in družabnega razvedrila samo pri heterah. Poleg lepote je morala imeti hetera še izobrazbo, duhovitost, okus in fino vedenje. Hetera

so se vzgajale v posebnih zavodih. K temu načinu življenja so silili dekleta najrazličnejši vzroki kakor revščina, hrepenenje po večji socialni svobodi in širšem obzorju, žeja za življenjem, ljudmi in svetom. Zato so bile zelo izobražene. Kdor si je hotel pridobiti lepo Nikarete, je moral originalno in elegantno rešiti težko algebrائیčno nalogo. Hetera so se zelo okusno oblačile, znale so duhovito razpravljati celo o najtežjih stvareh, udeleževale so se znamenitih gostij, pri katerih so bili navzoči Sokrates, Aristofanes ali Alkibiades. Odločale so o modi, često tudi o uspehu ali neuspehu knjig, umetnin ali gledaliških predstav. Seveda so bile zelo bogate. Najlepše palače v Aleksandriji so bile za časa Polibia last slavnih heter. Znamenita Frine bi lahko na lastne stroške zopet postavila obzidje Teb, ki ga je porušil Aleksander Veliki. Često so hetera denarno podpirale velike umetnike in pesnike. Ni skoraj slavnega Grka, ki ne bi živel v kakršnihkoli zvezah s heterami. Temistokles, ki je bil baje sam sin hetera, je rekel nekoč sinčku, ki mu ga je rodila njegova prijateljica: »Mali je gospodar Grčije; saj vlada nad svojo materjo, ta nad menoj, jaz nad Atenci, Atenci pa nad vsó Grčijo.« Atenka Thais, ki je zelo ljubila svojo domovino, je pregovorila Aleksandra Velikega, naj upepeli perzijsko mesto Persepolis; tako se je hotela maščevati nad Perzijci, ki so nekoč uničili Atene.

Končno še nekaj besed o največji grški ženi. Ne mislimo pri tem pesnice Safe, o kateri vemo prav malo, temveč Aspasijo, ki je postala nesmrtna ne zaradi svojih stvaritev, pač pa zaradi tega, ker ni hotela biti nič drugega kot — ženska. Anaxagorina in Sokratova prijateljica je v tesni zvezi z zgodovino grške filozofije, največji pesniki so se ji klanjali; grška umetnost 5. stol. bi brez nje ne bila to, kar je. Bila je največja grška hetera, pa vendar kot Periklejeva žena tako popolna zakonska družica, da st — vek ne pozna popolnejše. Prišla je iz Male Azije, iz Miletu v Atene, kjer jo je Perikles spoznal. Kmalu je bila središče duhovnega življenja v Atenah. To pomeni zelo mnogo, saj je bila atenska kultura prav takrat na višku. Velikani dejanja in misli so se zbirali v Periklejevi in Aspasijin hiši. Tu je preživel svojo zgodnjo mladost Alkibiades, Periklejev nečak. Ta očarljivi antični junak je torej Aspasijin učenec. Sokrates in vsi njegovi učenci so bili njeni prijatelji. Aspasija je bila pravo čudo med atenskimi zakonskimi ženami, ki so živele v nevednosti in dolgočasu. Prva med njimi je nudila izreden užitek, kot ga more nuditi samo duhovita in izobražena žena. Z začudenjem so gledali Atenci, da sta se Aspasija in Perikles res ljubila, čeprav sta bila poročena. Perikles je vsak dan ob odhodu od doma in ob povratku poljubil svojo ženo. On, ki je bil tako znamenit in z rafiniranim stilnim čutom obdarjen govornik,

je često razpravljajal z njo o težkih političnih zadevah.

Spomin na Aspasijo je bil še dolgo po njeni smrti živ. Pitagorejska filozofska šola je še nekaj stoletij zatem učila, da je bivala v telesu njihovega božanskega mojstra Pitagore Aspasijina duša. — B. F.

Umetnica bede

V začetku julija je praznovala nemška slikarica Käthe Kollwitz 65 letnico svojega rojstva.

KÄTHE KOLLWITZ: Lačni otroci

Svojo umetniško kariero je nastopila kot osemnajstletno dekle (1885) v šoli švicarja Staufferja, ki je s svojim stremljenjem po neizprosno naravnem oblikovanju povzročil veliko navdušenje v času, ko so hoteli ljudje razumeti vse življenjske skrivnosti. Pri Staufferju in pri svojih monakovskih učiteljih je dobilo mlado dekle trden temelj, predvsem obvladaje tehnike v radiranki in spsobnost upodobiti človeško telo v vsaki pozi v luči življenja.

Dela Käthe Kollwitz ne pričajo samo o njenem posebnem oblikovalnem talentu, ampak kažejo tudi pravo moško energijo pri ustvarjanju. Poleg tega pa govore njena dela tudi o resnično ženskem, umetniškem bistvu. Kollwitz je ena izmed redkih, ki znajo posvetiti umetnost socialni ideji, ne da bi se vdali tendenci.

Rodom iz Kraljevca je že nad 40 let zdravnikova žena v berlinskem delavskem predmestju, kjer živi v neposrednem stiku z ljudstvom in kjer doživlja svoje vtise za umetniško predelavo.

V zadnjem času se je približala tudi plastiki. Neposredno pobudo za to ji je dala usoda njenega sina, ki je kot osemnajstleten prostovoljec padel na francoskem bojišču. Njegovemu spominu je ustvarila lep spomenik, ki bo postavljen na nekem nemškem vojaškem pokopališču v Flandriji: oče in mati kličeta v tihi pozornosti na grobu.

Käthe Kollwitz je že nekaj let kot edina ženska članica berlinske akademije umetnosti. 1919 ji je bil podeljen naslov profesorice. —a.

Tisočletna krona

Šestdeset let je bila upodobljena krona sv. Stefana na madžarskih pisemskih znamkah. Z njo je bil l. 1000. kronan prvi madžarski kralj. Sredi preteklega stoletja pa je v Oršovi izbruhnila revolucija in da bi krona ne prišla v roke vstašev, so jo skrili v nekem vodnjaku. Pri tej priliki se je križec na vrhu ukrivil.

L. 1853. so krono umaknili iz skrivališča, toda križca nikoli več niso uravnavali. Krona spada med najdragocenejše umetnine, kar jih je kdaj zapustilo pasarske delavnice. Stara madžarska pripovedka prekuje: kadar bo dežela izgubila Oršovo, kjer je bila krona varno spravljena, takrat se zapečati tudi uroda madžarske dinastije. Po trianonski mirovni pogodbi je morala Madžarska odstopiti Oršovo Romuniji in res je poslej tudi madžarski kraljevski prestol osirotel. Na znamki iz l. 1926. se lepo vidi krona z upognjenim križcem.

JAPONSKA

V SLIKI IN BESEDI

Ruske sile so štejele 200.000 moških, japonske armade pa so obstojale iz 220.000 vojakov. Pod koncentričnim napadom vseh japonskih bojnih sil je Mudken padel, pri čemer so izgubili Rusi 90.000 moških, Japonci pa 40.000. Port Arthur je padel že prej, pri čemer se je vdalo 41.500 ruskih vojakov.

Na prizadevanje predsednika Zedinjenih držav Theodora Roosevelta sta bojujoči se državi sklenili mir v Portsmouthu 1905. Port Arthur je dobila Japonska in Rusija je priznala japonske interese v Koreji. Ob enem, značilno dejstvo, pa je bila Mandžurija vrnjena Kitajski.

500.000 let pred paradižem

Tako zvali javajski opičji človek, ki ga je odkril holandski učenjak dr. Dubois, je posebno važen za proučevanje predzgodovinskih človeških ras in igra še danes veliko vlogo pri poizkusih ugotoviti človekovega rodovnika v predzgodovinskem razvoju. Čeprav so se učenjaki toliko pečali s tem opičji sličnim, okrogloplečim in dolgorokim ckostenjakom in so tako vestno preiskali vse podrobnosti dragocene najdbe, so vendar doslej vsi smatrali tega pradedka človeškega rodu za moško bitje.

Sedaj pa se je oglasil znani antropolog dr. Aleksander Hrdlička, ki je na novo in natančno preiskal te ostanke s trditvijo, da lobanja javajskega opičjega človeka jasno priča, da je bilo to bitje ženskega spola v srednjih letih. Potemtakem je torej pramati človeštva, in sicer prav zastavna, saj je morala meriti po Hrdličkovih računanjih 165 cm. Učenjak vendar ne trdi,

da je bila ta pramati Adamova tašča, ker je živela na zemlji 500.000 let prej, ko je cvetel in zejenel raj. Hrdlička sodi, da je umoril to pramater človeštva krokodil, ker se dajo na bedrnici razbrati sledovi zob takšne živali.

Ceste iz raztopljenega kamnja

Madžarski kemik D. Komlos je po 18-letnem naporu izumil peč za topljenje kamnja, proda in peska. Kurišče je plitko, krožnikasto in vozao. Premika se po nasuti cesti in na določenem mestu prične delovati. Od hude vročine se cesta raztali v trdno, lavi podobno skorjo. Žarnost se doseže s posebnimi gorilniki na olje, razbeljenost se omeji na prostor neposredno pod kuriščem. Vsaka topitev traja 6 ur. Tako pripravljena cesta se menda ne da razbiti. Za nadaljnji razvoj izumka se je osnoval posebna zadruga.

TRIMINUTE

Vadi Halfa v Sudanu

O Sudanu kot eksotični deželi se sicer mnogo piše, ali prav ga lahko razume in občuti njega tajinstvene čare samo tisti, ki je po Sudanu že kdaj potoval. Tu imaš zmerom vtisk, da si sam v nekem neizmerno velikem svetu, dasi srečavaš oaze in vasi, ki se vrste ob vijugastem Nilu.

Še pred leti je bilo potovanje po Sudanu težko. Moral si biti navajen ovir in naporov, če si hotel srečno voziti. Zdaj je pa potovanje vse drugačno. Lepoto in zanimivosti puščave lahko opazuješ iz ekspresnega vlaka, skozi okna jedilnega ali spalnega voza. Če ti železnica ni všeč, se pa lahko tudi naložiš na avto, ali pa na parnik, ki jih dosti plove po Nilu. Vsa prometna sredstva so do skrajnosti udobna in zaradi tega število turistov v Sudanu neprestano raste. Najsevernejše mesto Sudana Vadi Halfa je jako lep in mikaven kraj in zelo priljubljen med izletniki, tako da so zadnji čas zgradili tu velik in prav dober hotel s terasami.

Iz Vadi Halfa lahko napraviš celo vrsto lepih izletov, tako da ne zadostujeta eden ali dva dni, če si hočeš vsaj za silo ogledati vso okolico.

Vsak obiskovalec tega puščavskega mesta, pa naj si bo lovec, atlet, sportnik, geolog, arheolog, zgodovinar ali pa navaden turist, bo prišel na svoj račun. Krasno urejen prostor za golf je tu in igrišče za tenis, na katerem se kosa več sportnih klubov.

Gotovo ni treba posebej omenjati, da ima Vadi Halfa svoje bazarje kakor vsako orientalsko mesto, kjer se prodajajo izdelki domače ročne spretnosti. Omeniti pa je treba, da se dobre nekatere reči precej cenejše kakor drugod.

V mestu je prav lepo urejen park, v katerem se kar duši vsakovrstnih evropskih in tropskih cvetic, drevja in grmičja. Nekateri zasebni vrtovi so kakor oaze v mestu, tako da vidiš cele gaje palmovcev, če pogledaš skozi okno hotela.

Iz Vadi Halfa se lahko z avtom popelješ v Gemal, ki leži kakih dvajset milj proti jugu. Cesta je sicer precej razdrta, ampak skoz in skoz slikovita. Vije se po divji, džunglski pokrajini in vso pot se ti odpira krasen razgled navzgor in navzdol po Nilu.

Lep je izlet na skalo bu Sir, od koder se ti odpira krasen pogled na tisočero otokov drugega Nilovega katarakta, ki leži kakih 180 metrov pod teboj. Na svetu je malo enako lepih prizorov in čeprav je pot na skalo morda malo huda, ti je vendar ne more biti žal.

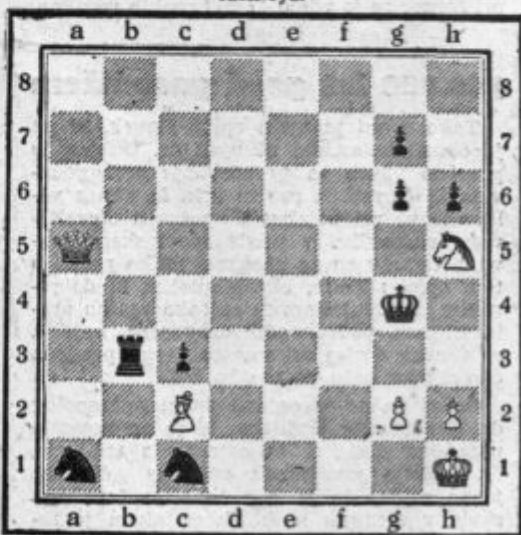
Najlepše, kar nikakor ne smeš zamuditi, če bivaš v Vadi Halfa, je pa obisk puščavskega taborišča, ki ga je sijajno organiziral in ga tudi še zdaj vodi šeiik Abdel Ghani. Tu kraljuje sveti mir. Sončni dnevi se menjajo z zvezdnatimi nočmi. Dolge sence se plazijo preko puščave, puščavski mesec visi kakor obločnica na neizmerno globokem nebu. Od nikoder ti ne udarja na uho nesrečna beseda »bakšiš«, ki je drugod legio vsega nemira. Sam mir, lepota in pokoj te obdajajo. Nikjer se tako globoko ne odpočiješ kakor v puščavskem taboru in zato se nervozni ljudje po navadi prav dolgo zadržujejo tu.

SAHN

Problem 5

I. A. Bull, Durban

1. in 2. nagrada ex aequo na britskem turnirju.

Mat v 3 potezah

Rešitev problemov 3 in 4 prihodnjič.

ši boksači, voditelji strank, delavci v kamnolomih, slavni znanstveniki, šoferji, smučarski prvaki in sploh vsi so sužnji svojih želodcev. Vsi imajo histerične želodce... Ali je čudno? Že babica je smotreno odpravljala nadležno toliščo, mati pa je sploh za pravo linijo žrtvovala vse. Kako bi potem zahtevali, da bi te eterične žene, katerih kipe bi se dalo ustvariti morda le iz cigaretnega dima, rodile zdrave želodce. Nietzsche je pogodil točno...

Pri vsem tem pa je treba upoštevati še sedeči način današnjega življenja. Veliko prokletstvo modernega industrializma. Poglejmo samo moderne industrijske magnate, te voditelje trustov in kartelov, razne bančne in druge generalne ravnatelje. Ves dan preždiijo v naslanjaču kot stare ženske. To jim razumljivo kvari želodec.

Toda bodimo pravični! Ti neurotični in psihotični želodci imajo tudi svoje vrline. S stališča umetniške produkcije so današnji nervozni in izprideni želodci zelo koristni. Koliko dobrih slik ne bi bilo naslikanih, če bi bil kmel slikar dober želodec in koliko lepih skladb ne bi bilo slišalo človeško uho, če skladatelj ne bi bil trpinčil želodec. Tudi marsikatera dobra misel se je rodila prav zaradi tega, ker je bil avtor zaradi želodca slabe volje in melanholičen in končno zaradi tega, ker je bil želodec finejši in bolj nadarjen kot človek, ki bi mu moral biti gospodar. — Ladislav Lakatoš.

Gledališče za male

Dr. Vittorio Podrecca vodi po svetu svoj »Teatro dei Piccoli«, ki ima silno število umetnikov. To poletje jih je pripeljal v Prago 1024, namreč 24 pevcev in godcev pa 1000 lutk. Zdaj, ko marsikdo omahuje med gledališčem, kinom, sportom, revijo — skoči marionetni oder v vrzel. Ne otroško pozorišče sejmarskih lop, ne lutkovna igra 18. stoletja, ki je predhodnica današnjemu kinu, marveč opera in igrokaz preprostih podeželcev in malomeščanov. Zakaj pa lutke? Velika dela so se njega dni najprej uprizarjala kot igre s punčkami, n. pr. Faust, Don Juan itd. Podreccov oder hoče biti prepoved ugasle umetnosti, vendar prerod, ki naj ustreza sodobnemu življenju. Med novimi predmeti so zamorski nastopi, hvaležen domislek, saj črnci so v svojih kretanjah nekake donde, kile ali čoce. Ali Corrida Española, ki jo more samo lutkarsko pozorišče dobro podati itd. Doslej je Podrecca v 18. letih obiskal 400 mest, od Carigrada do New Yorka, od Osla do Caracasa. Priznanje so mu izrekli umetniki kot Bussoni, Casals, Costot, Dusejeva, Hindemith, Hofmannsthal, Mascagni, Serafin, Shaw, Weingartner itd. D.

Most čez Sinti Nál med peščenim vzhajem

HUMOR

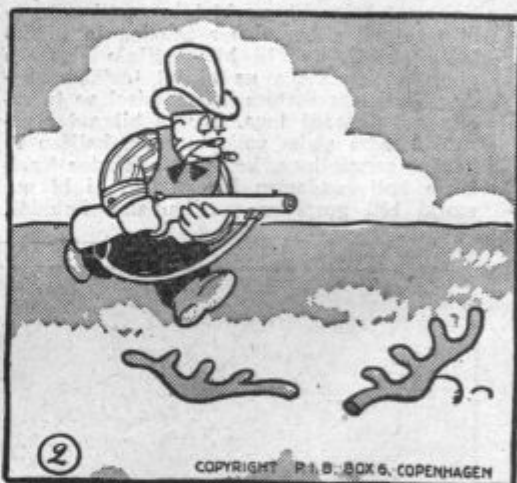
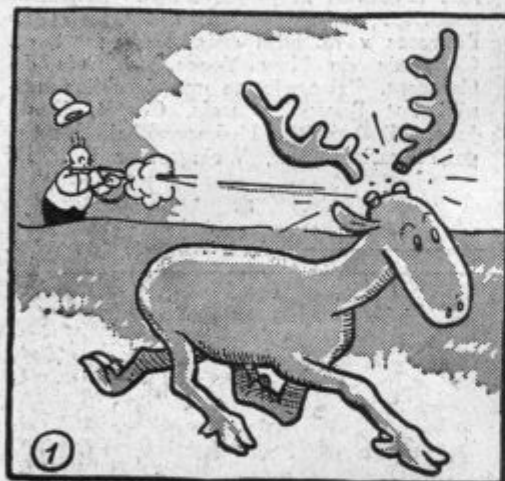
»Gospod, ali ne veste, da zasledovanje ni več moderno?«

»Seveda ni, zato pa hočem z vami vštric!«

On: »Saj moraš vendar uvideti, da imam
jaz prav!«

Ona: »Pa će imaš stokrat prav — tem
grje od tebe, da to priznaš!«

COPYRIGHT P.O. BOX 6, COPENHAGEN

Adamsonov lovski plen

Kiparju se je zdelo, kakor da vidi za njenimi očmi nekaj neumljivega. Ni se mogel vzdržati. Spustil je njen obraz, vstal in stopil do vrat. Čutil je, da nima vzroka za pritajevanje.

— Kaj ti je? je vprašala z začudenim glasom.

Kipar je molčal. Iznenada ga je bilo sram pred solzo, ki mu je bila silila v oko.

— Ah! je vzdihnila in zaprla oči.

— Bina, je spregovoril kipar, povej mi odkrito in iskreno, kako se je to zgodilo.

— To — — zgodilo — — je ponovila mrmraje.

— Da. Tako nenadno.

Gospa je opazila na njegovem obrazu nepričakovano spremembo. Brezdušnost njegovih besed in enozvočnost njegovega tona sta ji povzročili trpek občutljaj.

— Prosim te! je sklenil kipar roki. Povej mi vse, kakor da jaz nisem jaz!

Gospa je vstala in stopila k mizi.

— Kaj naj ti povem? je rekla skoraj razburjeno. In kako se izražaš! Mar misliš — — ah, ne — —

Kipar, čigar ponos je bil malo prej užaljen zaradi načina, kako je moral vleči iz nje vzrok njenega obiska — in ta užaljenost je celo zatemnila njegovo bojazen zanj — se je zdajci zavedel, da bi bilo preprosto in nizkotno mučiti jo še dalje s svojim trenutnim nerazpoloženjem. Približal se je mizi, se ustavil tik za njo ter dejal prijazno:

— Bina, prosim te, upoštevaj moje živce. Ne huduj se in vedi, da nisem malo vznemirjen.

— Mar nisem bila dovolj obzirna? je odgovorila in privzdignila rame.

— Oprosti! jo je poljubil na tilnik in naslonil glavo na njen vrat.

— Ah, Dino, včasih si tako čuden, je rekla in se dotaknila z dlanjo njegovih las.

— Hvala, Bina. Ne bom te več silil.

— Kaj si rekel? se je naglo okrenila.

— Ne bom te več spraševal, jo je objel okoli pasu. Moja si — — jo je poljubljal in jo stiskal nase.

Z roko v roki sta sedla na zofo in kakor da vse na svetu nima pomena zanju, je drhtela v njegovem objemu in šepetala: Kako si dober — Dino — — moj Dino — —

— — — — —
Zamolkel odmev trnovskih zvonov, vabečih k zornicam, je spremljal kiparjeva čuvstva, ko je tiho stopal v delavnico. Z iskreno hvaležnostjo in pobožno vdanostjo je mislil na njo, ki je mirno spala in ki bo za zmerom tako njegova, kakor je bila to noč v vsej svoji ženskosti.

Neslišno je zaprl za seboj vrata, stopil k širokemu oknu in odgrnil zaveso. Bil je še temno, toda v svitu ulične svetilke je videl, kako padajo goste snežinke — — Zastrl je spet okno, se zavil v suknjo, prižgal luč ter se sel v spodnji predal lave, ki mu je služila za mape, v katerih je imel shranjene svoje načrte

pa tudi razne snimke s tujih razstav. Iz mape je potegnil kos časniškega papirja, ga obrnil ter se zdajci zdrznil. Njegove oči so se zapičile v črno obrobljeno osmrtnico:

✠ V globoki žalosti sporočamo, da je umrl v ruskem
vojnem ujetništvu

FERDO ROMIH

arhitekt,
poročnik v bivši a.-o. armadi.

Časten spomin zakasneli žrtvi svetovne vojne!

Albina Romih, roj. Lobej, soproga,
in ostalo sorodstvo.

Kiparjev obraz je bil kakor onemoglo priznanje pijanca, ki se podzavestno spominja svoje krivde. Strmel je v papir in nekaj skrivnostno morečega je odsevalo iz njegovih oči.

S kretnjo, ki je razodevala strah in grozo, je vrgel kos papirja na lavo. Pre-treslo ga je in začutil je sovraštvo do človeka, ki ga nikoli ni videl in ki mu ni storil nikoli nič hudega.

Niti za hip ga ni doslej vznemirila misel na možnost razstanka z Albino. Prvič se je zgodilo to noč, da je zatrepetal v strahu pred koncem, pa se je kmalu preveril, da je njeno srce le njegovo in da ga resnično ljubi navzlic nemili usodi, ki je položila nanjo svojo trdo pest.

Zazdelo se mu je, da sliši nekakšen šum in ihtenje v spalnici. Odvil je luč in tiho odprl vrata. Iz kota, kjer je stala njegova postelja, se je čulo močno, kratko dihanje. Po prstih je stopil k postelji in v temi položil roko na njena prsa. Premagalo ga je. Sklonil se je nad njo in jo strastno poljubil.

— Proč! je zahlipila in se stresla, kakor da jo zebe.

— Bina, jaz sem, je dejal ter jo zadržal, ko je hotela skočiti iz postelje.

— Ti — — ah, ti — — se je umirilo njeno dihanje. Mislila sem — — je utihnila ter legla nazaj.

— Kaj si mislila?

— Ah, nič — — ga je privila nase. Sanjalo se mi je — —

— Kaj, draga?

— Da si moj — — mu je ovila roki okoli vrata.

Zunaj na sveže zasneženi cesti so zvončkljali prvi kraguljčki v mrzlem jutru.

DRUGA NOČ

Ferdo Romih je stal dolgo pod ostreškom barake v bližini hiše, kjer je stanovala njegova žena. Njegovo razboleno srce je besno utripalo in vse njegove misli so bile osredotočene v razglabljanju vzroka njene odsotnosti. Videlo se mu

je vse tako brezumno, da je spet začel verovati v neko usodno moč, ki preganja ljudi, da čutijo grozo pred svojim lastnim življenjem. Žalostno presenečenje s prijateljem se mu je zdelo kakor porazna resnica in je delovalo nanj s tako silo, da je izginjal pred njim dvom v ženino ljubezen. Slednjič ga je prevzela slabost od utrujenosti in mraza, pa tudi od zaužitega vina ter je sklenil, da si poišče prenočišče, kjer se bo mogel odpočiti. S temnimi slutnjami je šel proti mestu, ko pa je bil že blizu hotela, kjer je želel prenočiti, se je nenadno premislil ter se napotil proti kolodvoru.

V čakalnici tretjega razreda je gorela pod stropom rumena žarnica, ki je medlo osvetljevala zakajeni prostor. Ostuden vonj po česnu in žganju se je mešal z gostim dimom slabega tobaka.

Neprijeten občutek je prevzel Romiha, ko je stopil v čakalnico, pa se je takoj premagal in sedel na klop poleg smrččega moža z bisago pod glavo. Še dovolj zakurjena peč je prijetno omamljala njegove ude. Loteval se ga je spanec in še v polsnu si je pritrjeval, da je storil prav, ker ni šel v hotel.

— Kam pa vi? ga je nagovoril nekdo.

— Po svetu, je zamrmral zaspano Romih, ne da bi odprl oči in videl človeka, ki ga moti.

— Pa vi niste odtod?

— Romih je jezno nekaj zamrmral.

— Vi ste Rus! je povzdignil glas neznanec.

Romih se je malomarno ozrl po človeku.

Neznanec je pričel govoriti v slabi ruščini.

— Vi niste Rus! je vrgel Romih iz ust, se okrenil ter se naslonil k počitku.

Neznanec je prisedel in začel govoriti o razmerah na Ruskem. Kaj ne? Kaj pravite vi? je pristavljaj po vsaki svoji kritiki.

— Jaz pravim, da si želim miru, je slednjič jezno odvrnil Romih.

Neznanec mu je zašepetal na uho.

Romih se je zdajci vzravnaval in videl poleg sebe nizkega moškega s potuhnjenimi očmi.

— Da, vi ste Jegorij Jegorovič!

— Če sem, je to moja stvar, če pa nisem, vas tudi nič ne briga!

— Snoči ste dopotovali v Ljubljano, kaj ne?

Romih je molčal.

— Vi niste dnevničar!

— Slišite! se je razvnel Romih. Ali me hočete pustiti v miru?

— In tudi v Obodni ulici ne stanujete!

Romihu je bilo zdaj popolnoma jasno, kdo je stvor, ki se zaletava vanj. Odmaknil se je ter rekel z gnevom:

— Gospod tovariš po človeški glavi! Dovoljujem si vas opozoriti, da sva v javnem prostoru.

Nizki mož je pokazal svojo izkaznico.

— To sem vedel, zato sem vas prosil, da me pustite v miru.

— Pokažite svojo izkaznico, prosim!

— Je nimam.

Agent je vstal.

— Zbogom, gospod! je rekel Romih.

— Pojdite z menoj, prosim! je velel agent.

Romih bi bil najrajši poskusil moč svoje desnice na njegovi lobanji, pa si je mirno prižgal cigareto in odšel z njim iz čakalnice.

V kolodvorski stražnici je Romih odločno zahteval, da morajo zabeležiti njegov prosved proti neutemeljenemu ravnanju s poštenim človekom. Nato je sedel na klop in čakal jutra. Spanec ga je docela zapustil. Mučne misli, ki so ga bile preganjale, so se strnile v mogočen odpor proti postavnemu nasilju.

— — — — —
Ko so ga pripeljali zjutraj pred mladega uradnika na ravnateljstvu, je uradnik prečital ovadbo, zapisal na list nekaj besed in rekel stražniku, ki je stal poleg Romiha:

— Gospod je prost. Agent X naj se javi pri popoldanskem raportu!

Ko je stražnik odšel, je rekel uradnik s prijaznim glasom:

— Rad bi govoril z vami, toda vem, da ste trudni. Morda zvečer pri Zlati duši?

— Morda, je kratko odvrnil Romih.

— Upam, da boste imeli odslej mir, mu je uradnik z nasmehom stisnil roko.

— — — — —
Romih je sedel tisti dopoldan v kavarni Barje. Neprespan, utrujen, izmučen. Držal je pred seboj časopis, v resnici pa je dremal, kimal, se prebujal in mislil misli, ki so se mu zdele ukradene iz tuje glave. Skozi motno steklo okna je videl na drugi strani struge zasnežene strehe hiš in po strehah čudne like z zagonetnimi življenjskimi pojavi — omotična utvara napetih možganov. Natakariča je prinesla JUTRANJI GLASNIK in ga položila predenj. Samogibno ga je vzel v roko, obrnil list in zakimal. Ko je spet odprl oči, se je zagledal v mastno tiskani naslov: DOMAČE NOVICE. Brez volje, smisla in zanimanja mu je polzel pogled navzdol po novicah.

Kaj? je razširil oči in čital:

* Iz ruskega ujetništva se je vrnil mladi arhitekt g. Ferdo Romih, ki so ga bili proglasili za mrtvega. Star pregovor pravi, da dolgo živi, kdor pomotoma umre. Zato izražamo upanje, da bo g. Romih preživel vse one, ki so žalovali nad njegovo smrtjo.

Pred očmi mu je zaplesalo in časniki mu je padel iz roke.

To je spet on! Robert!

In zdaj bo zvedela tudi ona!

In kakor da se je prebudil iz sna po prepiti noči, so se mu motale misli v glavi. Čutil je veliko vznemirjenje v sebi, nestrpnost in vzburkanost.